కథా నిలయం
2973
శ్రీకాకుళం

డిశంబరు నెల రెండో వారం. ఉదయం తొమ్మిది గంటలు దాటింది. "కాలరీ" బొగ్గు పొగతో పాటు, చలికాలపు మంచుతెరలు పలుచబడుతున్నాయి. ఎండపొడ వేడెక్కుతోంది.

రాత్రి డ్యూటీకి పోయి ఇంకా తిరిగిరాని భర్తకోసం మల్లిక ఎదురు చూస్తోంది. రాత్రి డ్యూటీకి పోయిన కార్మికులు సాధారణంగా ఎనిమిది గంటలకల్లా ఇల్లు చేరుతారు. ఆలశ్యమైతే ఆడవాళ్లు ఎదురు చూస్తారు.

ఒకవేపు బడికి పంపడానికి కూతురును తయారు చేస్తూనే మల్లిక భర్త కోసం ఎదురు చూస్తున్నది. కూతురును సాగనంపి క్వార్టరు ముందుకు వచ్చి నిలుచున్నది.

పక్కింటి సుమతి కూడా తన కొడుకును బడికి పంపి మల్లిక దగ్గరికి వచ్చి "అక్కా రాత్రి బజిలీ (షిఫ్టు)లో గొల్ల కొమురయ్య కప్పు కూలి చనిపోయిండంట" అన్నది విచారంగా.

"అయ్యో! అందుకోసమేనా ఈపూట ఈనెకు ఆలశ్యమయ్యింది" మల్లిక తల్లడిల్లుతూ-

"మీ మరిది చెప్పి పంపిండు. బాయి (గని) బందుపెట్టినారట".

"ఉత్పత్తి ఉత్పత్తంటు కంపినోడు పొడి పొడి పానాలు తియ్యవట్టిరి. వానికి బొగ్గు తప్ప మనుషుల పానాలు లెక్కలేదు" ఆ తరువాత ఏమనాలో మల్లికకు తోచలేదు. 'ఉత్పత్తి' ఈ మాట తను కొత్తగా నేర్చుకొన్నది. తన భాష కూడా మారిపోతున్నది. సుమతి గుర్తు పట్టిందా? సుమతి ముఖంలోకి చూసింది.

సుమతి ఆ విషయం పట్టించుకున్నట్టు లేదు. తన ధోరణిలో "కొమురయ్య శవాన్ని తీసుకొని జనరల్ మేనేజర్ ఆఫీసుకు ఊరేగింపుగా పోయినారట - అంత లొల్లి లొల్లి చేసినారట" సుమతి.

చనిపోయిన కొమురయ్యను మల్లిక గుర్తు తెచ్చుకున్నది. తన భర్త షిఫ్టే. అప్పుడప్పుడు తమ ఇంటికి వచ్చేవాడు. ఇంకా ఎవరికైనా దెబ్బలు తగిలినయా? మల్లిక మనుసు కొమురయ్య గురించి తల్లడిల్లిపోయింది.

కొమురయ్య కుటుంబం, పిల్లలు ఏమైపోతారో? ఈ ప్రమాదాలు ఈ చావులు ఆపలేరా?

"వాడు కనిపించకుండా ఉచ్చులు బిగిస్తున్నాడు". ప్రమాదాల మీద వేసిన కరపత్రంలోని మాటలు మల్లికకు గుర్తొచ్చాయి.

"ఇంకా నయం అక్క - దెబ్బలెవలకు తాకలేదట" సుమతి గొనుగుతూ వెళ్లిపోయింది. మల్లిక వికలమైన మనసుతో లోపలికి నడిచింది.

ఏపని చేయడానికి మనసు పోలేదు. ఊరికనే ఇంట్లో తిరుగ సాగింది.

మరో గంట తరువాత మల్లిక భర్త భూమయ్య పీక్కపోయిన ముఖంతో తల వంచుకొని ఇంట్లోకి వచ్చాడు.

గుబగుబలాడే గుండెతో మల్లిక "ఎంతపని జరిగింది? ఎట్ల జరిగింది?" అన్నది.

భూమయ్య ఒకే ఒక్క నిమిషం మల్లిక ముఖంలోకి చూశాడు.

"పాపం కొమురయ్య కుటుంబం" మల్లిక.

భూమయ్య ఆమాట విన్పించుకోలేదు. వంచిన తల ఎత్తలేదు. బట్టలన్నా మార్చు కోకుండా మంచంలో పడిపోయాడు. అంతకన్నా మిక్కుటమైన బాధ అతని ముఖంలో. మల్లిక మనుసు చివుక్కు మనిపించింది. తనకు చెప్పితే ఏమౌతుంది? తను పరాయిదా?

"జీయం ఆఫీసుకు పోయినారట - ఏమయ్యింది?" మల్లిక బెడ్‌రూంలోకి వచ్చి అడిగింది.

భూమయ్య అయినా ఉలుకలేదు. ముఖం చూసి తెలుసు కుందామంటే గోడవేపు పెట్టుకున్నాడు.

లొల్లి జరిగిందా? అరెస్టులు జరిగాయా? ఏమి జరిగి ఉంటుంది? మల్లిక ఊహకు అందలేదు.

జనరల్ మేనేజర్ మీదనో భర్త మీదనో కాని మల్లికకు కోపం బుసబుస పొంగింది.

ముందురూంలోకి వచ్చి నిలుచున్నది. కొమురయ్య శవాన్ని, ఊరేగింపును ఊహించు కోవడానికి ప్రయత్నం చేసింది. తనవల్ల కాలేదు.

ఎందుకో ఈ మధ్యన తనకు భర్తకు కనపడని దూరాలేవో పెరుగుతున్నాయి. ఇదివరకైతే తనకు అర్థం కాకున్నా అన్నీ చెప్పేవాడు.

తనకు ఆసక్తి పెరిగి అర్థమౌతున్న కొద్దీ - ఇప్పుడు తనే మనుసు పట్టక అన్నీ చెప్పుతుంది' మిలమిల కళ్లల్లోకి చూస్తాడు. ఆ చూపుల అంతరార్థం తనకు తెలుస్తూనే ఉంటుంది.

ఒకప్పుడు నోట్లో నాలుక లేనట్టుండే తను - మూగ మొద్దులాంటి తను - మల్లికకు నిస్సత్తువ ఆవహించగా ముందురూంలో కూర్చున్నది.

కూతురు బడికి పోతూ విడిచేసిన బట్టలు - చిందర వందర చేసిన పుస్తకాలు సదిరింది.

భర్త అన్నీ వివరించి చెప్పుతాడని - కనీసం లేచి బయటకు వస్తాడని ఎదురు చూసింది. తను ముందు గదిలో చేసే శబ్దాల అంతరార్థం గ్రహిస్తాడనుకున్నది.

భూమయ్య ఏ శబ్దాలను పట్టించుకోలేదు.

తనిప్పుడు మాట్లాడగలుగుతున్నందుకు - అలుకు పిడచలాగా మసిగుడ్డలాగా పడుండే తను... ఇప్పుడు లేచి నిలబడినందుకే గదా! ఎందుకో మల్లికకు గుండె గొంతులో కొట్లాడింది. తను లోలోపల కుమిలిపోతూ ఒంటరిగా దిగులుగా బతికిన గతపు నీలినీడలేవో పరుచు కున్నట్లుగా తోచింది.

"ఇక్కడినుండి వెనక్కి పోరాదు. ఉన్నకాడ ఉండరాదు. ముందుకే జరుగాలి. జరిగి తీరాలి" 'అతను' అన్నమాటలు గుర్తొచ్చాయి.

అతను రెండు రోజుల క్రితం చెప్పిన పనులు గుర్తొచ్చాయి. ఈ గొడవ లేకుంటే తను బజారుకు వెళ్లి 'ఆపని' చూసుకొని కూరగాయలు కొనుక్కొని పదకొండు గంటలకు ఇల్లు చేరుకుందామనుకున్నది.

"ఇదంతా ఉండేదే? గొడువెందుకు?" మల్లిక కొంత తేలికపడి ఒక నిమిషం తనను తాను సిద్ధపరచుకొని బెడ్‌రూంలోకి వచ్చి భర్త ముఖం చూసి అవాక్కయిపోయింది.

భూమయ్య కళ్లు ఎర్రగా ఉబ్బి ఉన్నాయి. ముఖంలో తనెన్నడు చూడని చిత్రమైన వొనుకు .....

"ఏమయ్యింది నీకు?" మంచం చివర కూర్చుంటూ మనుషులకు మాత్రమే సాధ్య మయ్యే ప్రేమతో అతని ఒంటిమీద చెయ్యేసింది.

షాక్ కొట్టినట్టుగా మల్లిక చెయ్యి తీసేసి "పో! నీ పనులు చూసుకపో" భూమయ్య.

కంఠం కొత్తది. అది బాధ! దుఃఖమా! ఇట్లా అయి తీరుతుందని తను ముందే అనుకున్నట్లు - దాన్ని ఖాతరు చెయ్యనట్లు - అది ఎవరిమీది కోపం?

"ఇందాక సుమతి చెప్పింది. కొమురయ్య...." మల్లిక గురగురలాడే గొంతుతో.

భూమయ్య ఒకే ఒక్క నిమిషం మల్లిక ముఖంలోకి చూశాడు. ఏమనుకున్నాడో ఏమో? అటు తిరిగి కాసేపాగి "మా డిస్ట్రిక్టు (పనిచేసే స్థలం)లోనే 'గోపు' (బొగ్గును పూర్తిగా తీయగా ఏర్పడే ఖాళీ స్థలం) వచ్చింది.

ఇంకేమైనా చెప్పగలడని చూసింది. మల్లికకు మాటలు కరువయ్యాయి.

బయటకు పోవాలా వద్దా అని కాసేపు గుంజాటన పడ్డది. భర్తను కాసేపు ఒంటరిగా వొదిలిపెడితేనే బావుంటుందేమో? అనునయపు మాటలు తనకు చేతకావడం లేదు. అలాంటి మాటల వలన మరింత దుఃఖం కలుగుతుంది.

బయటకు పోకపోతే - ఇవ్వాళ్ల సాయంత్రం అతను కలుస్తానన్నాడు. ఆ ఉత్తరం ముఖ్యమైందేమో? పనాగిపోతుంది.

ఎప్పుడూ ఇంతే - ఏ పనిచేసినా ఇన్ని ఆలోచనలు - కాళ్లు మలుకలు పడేటట్టు - ఏదీ తేల్చుకోలేదు. తన పుటుకే అంత. ఏదైతే అదౌతుందని ఏదీ చేయజాలదు. ఎప్పుడు వెనక్కు ముందుకు యాతం పోయడమే.

"నేను కూరగాయలు తేవాలె - నీల్లు చల్లారిపోయినయనుకుంట తోడనా? చాయ్ పెట్టియ్యనా?" వంటింటిలోకి నడుస్తూ మల్లిక.

"వద్దు.............." భూమయ్య.

పోవద్దంటాడా? చాయ్ వద్దంటున్నాడా?

"నువ్వు పో" భూమయ్య. కొమురయ్య చావుకన్నా తీవ్రమైన దుఃఖమేదో చుట్టుకున్నట్టు.

పోనీలే - కాసేపు పడుకోనియ్యి. అయ్యో చాయ అయినా తాగితే కాసంత తెరిపిన పడునూ - ఎట్లా తాగుతాడు? ఇట్లా ఆలోచిస్తూనే తలుపు దగ్గరేసి వీధిలోకి వచ్చింది మల్లిక.

వీధంతా నిర్మానుష్యంగా ఉన్నది. సైకిల్లు, స్కూటర్లు నడు

స్తున్నాయి. ఎందుకో అవి తొట్రుపడుతూ వేగంగా పోతున్నట్టున్నాయి.

మల్లిక మేన్‌రోడ్డు మీదికొచ్చింది. టేలాలు (చిన్న దుకాణాలు) అన్ని మూసేసి ఉన్నాయి. మొగవాళ్లు అక్కడక్కడ ఒకరిద్దరు చేరి ఏదో గుసగుసలాడుతున్నారు.

ఊరికనే కాబోలు. తనకు అన్నీ అనుమానాలే. ఈరోజు 'బందు' గిన పెట్టినారా? బందు పెడితే ముందే అనుకుంటారు గదా! తనకు తెలుస్తుంది గదా! పెద్ద తనకే అన్ని తెలిసినట్టు.

మల్లిక వంద గజాలు నడిచిన తరువాత అటిటు చూసి గోడల మీద ఏమైనా పోస్టర్లు కొత్తగా అతికించారేమోనని కళ్లతో వెతికింది. ఎప్పుడో అంటించిన రంగు వెలిసిన చిరిగిన పోస్టర్లే గాని కొత్తవేమీ లేవు. రెండు రోజుల క్రితం అతను కల్సినాడు గదా! ఏమో ఎంతలో మారుతుంది.

ఆటో ఎక్కితే రూపాయి. పని ముగించుకొని తొందరగా రావొచ్చు. మూలమీద నిలబడి చూసింది. ఒక్క ఆటోనన్నా తిరగడం లేదు. ఏమయ్యిందబ్బా! కాళ్లల్లో కలెబెనిగినట్టు బుర్రబుర్రన తిరిగే ఆటోల కేమయ్యింది?

సైకిల్ గంటలు గణగణ మోగించుకుంటూ - స్కూటర్ల హారన్లు కీచుకీచు మంటుండగా చాలామంది ఉత్తరం వేపు పోతున్నారు.

మల్లిక ఉత్తరం వేపు చూసింది. వేనవేల ఇండ్ల పైకప్పుల మీదుగ నీలంకొండ. ఏమైంది వీళ్లకు. చేపలు వర్షాకాలంలో ఎదురెక్కినట్టు - అందరు అటే పోతున్నారేంది? ఇంత తండ్లాటెందుకు నోట్లో నాలు కుంచుకొని - ఎవరినైనా అడుగుతె కాదా?

గబగబ కొంత దూరం నడిచి ధోవతి కట్టుకొని సైకిలెక్కి పోతున్న నడీడు మనిషిని "అన్నా అందరెందుకో గావర మీదున్నరేందే?" మల్లిక.

ధోవతాయన సైకిలు పక్కకు మలిపి "గావరా! గంగరాయా! అంత అగులు బుగులు గుంటె" మల్లిక అడిగిన మాటకు జవాబు చెప్పాలనే మాటే మరిచి సైకిలు స్పీడు పెంచి వెళ్లిపోయాడు.

ఎవరు ఎవరికి ఏదీ చెప్పరు? ఇక్కడంతా ఎవరికి వారు తెలుసు కోవాల్సిందే! చెప్పినా సీదా చెప్పరు. తను మాత్రం సీదా చెప్తుందా? అడిగిన వాళ్లెవరో తెలియకుండా? ఎట్లా అలవాటయ్యిందీ మాటతీరు.

ఇంతకూ ఏమయ్యింది? బాయిలు (గనులు) బందా? రాత్రి బజిలీ

(షిప్పు) నడిచిందే? కొమురయ్య కోసం ఇంత జరుగుతుందా? రోజు ప్రమాదాలు జరుగుతూనే ఉంటాయి. ఎవరికన్నా ఏమన్నా అయ్యిందా? ఎవరన్న పెద్దోడు వస్తున్నాడా? ఎవరినైనా పట్టుకున్నారా?

'అయిదేండ్లు' సైగలు తప్ప మాటలు బందు చేసినపుడు, ఎక్కడేమి జరిగిందో తెలియకుండేది. ఎవరిని చంపారో ఎవరిని ఎత్తుకపొయ్యారో తెలిసేది కాదు. చెన్నారెడ్డి రాగానే మల్ల పట్టపగ్గాలు లేకుంటయ్యింది. కట్ట తెగిన చెరువోలె - మీటింగులు - పాటలు - ఎగరడాలు - దునకడాలు - కిడ్నాపులు - ఇసుక వేస్తే రాలకుండ ఏడచూస్తే అడ - ఇంతమందికి ఇన్ని విషయాలు తెలుసునంటే నమ్మశక్యం కానంత.

మళ్లీ ఎక్కడికక్కడ బిగుసుకుంటున్నాయి. మళ్లీ పాత రోజులే వస్తాయా? వస్తే........ మల్లిక ఇలాంటి ఆలోచనలతో కూరగాయల మార్కెట్టుకు చేరుకున్నది.

కూరగాయల మార్కెటంతా గజిబిజిగా గందరగోళంగా ఉన్నది. సగం దుకాణాలు సర్దేసి మూసి ఉన్నాయి. దుకాణదారులు చాలామంది హడావిడిగా తడుకలు అడ్డుపెడుతూ మిగతా సగం మూసే ప్రయత్నాల్లో ఉన్నారు.

మార్కెటుకు ఆనుకొనే తూర్పు వేపున ఉన్న పెద్ద బజారులో పోలీసు జీబులు అయిదారు ఒకటి వెనుక మరొకటి బర్రు బర్రున పరుగెత్తాయి.

ఏదో జరిగింది.

మల్లిక గుండె దడదడలాడింది. తను ఎప్పుడు కూరగాయలు కొనే ముసలవ్వ దగ్గరికి పోయి నిలుచున్నది. ఆవలిపక్క తనకు చిట్టీ యివ్వవల్సిన దుకాణం మూసే ఉన్నది. అంటే....

కూరగాయలు అమ్మే ముసలవ్వది భారీకాయం. షాపు విడిచిపెట్టి పోయినందుకు మనుమల మీద గొనుగుతూ - తను షాపు మూయడం ఎలాగా అని అటీటు చూస్తున్నది.

"పెద్దవ్వా! ఏమయ్యిందే?" మల్లిక.

"ఎంత పిస్సదత్తరం దానివే మల్లక్కా" ముసలవ్వ.

షాపుల ముందు గుమిగూడిన వాళ్లు గుసగుసలాడుతున్నారు. కొందరు దిగ్భ్రమకు లోనై ఖిన్నులైనట్టు చేష్టలుడిగి నిలుచున్నారు.

మరికొందరు పగిలిపోయినట్లు వదురుతున్నారు. చప్పిడి దవడల వాళ్లు, పీక్కపోయిన ముఖాలవాళ్లు తత్తరపాటులో అడికీడికి ఊరకనే తిరుగుతున్నారు. దుకాణాలు సర్దేవాళ్లు కూరగాయల కోసం వచ్చినవాళ్లు - ఆడ, మగ, పిల్లా పీచు, ముసలివాళ్లు అందరు అదేదో సుడిగాలికి ఎగిరే ఆకుల్లా - చిందరవందరగా తత్తర పాటుగా ఉన్నారు.

పొగలాగా దుమ్ము రేగుతోంది. తుఫాను హోరులాగా అసంబద్ధ మాటలు శబ్దాలు కలెగల్సి పోయిన రొదలో.

"బిడ్డా!" ముసలవ్వ ముద్దయిపోయిన గొంతు సవరించుకుంది. ముక్కు చీదింది.

"మనిషెట్లుంటడో పరమాత్మునికెరుక. నా కొడుకు, దుఃఖపడే మనుషుల కడుపుల పేగయ్యిండు. తల్లడిల్లే మనుషుల తలరాతలు మారితీరుతయన్నడు" ముసలవ్వ నోరు మూతపడిపోయింది.

ఏదో కదులుతోంది. కాళ్లకింది నేల చెర చెర చెక్కలౌతున్నట్టుగా - తనందులో కూరుక పోతున్నట్లుగా మల్లిక ముసలవ్వను ఆసరాగా పట్టుకున్నది. ముసలవ్వ తనకే ఆసర దొరికినట్లుగా మల్లికను పట్టుకున్నది.

భర్త బొగ్గు గనిలో రెండు కాళ్లు తెగిపోయి సంపాదించే ఆధారం పోతే చిన్న పిల్లలను, భర్తను సాకడానికి 'కొనడం అమ్మడం' తెలియని తను - ఇన్నేండ్ల కూరగాయల వ్యాపారంలో గడ్డకట్టినదేదో పగిలినట్టు - లోలోపలి మనిషి కదిలినట్లు ముసలవ్వ మాటలు రాక ఏడ్చింది. ఆ ఏడుపును ఎవరు పట్టించుకున్నట్టు లేదు.

"చంపేసిండ్లు బిడ్డా! చంపేసిండ్లు" ముసలమ్మ అందరికి పరిచయమైన 'అతని' పేరును గొనిగింది. ఆ తరువాత గొంతు పూడుక పోయి కూలబడిపోయింది.

మల్లిక ముసలవ్వ పీల గొంతుక సలి పిడుగు మీద పడినట్లుగా వనికిపోయింది. ముఖం రక్తం తోడేసినట్లుగా పాలిపోయింది. సమస్త చేతనలు లుప్తమైనట్టు - మాట తోడేసినట్టు కళ్లు బైర్లు కమ్ముతుండగా నిలబడిపోయింది.

ఒక మనిషి ప్రేరేపించిన మనిషి సమస్త అంతర్ శక్తులు కుప్పకూలినట్టుగా మల్లిక నిలబడిపోయింది. తలలో చిత్రమైన పోటు.

ముసలవ్వ తనకు ఆత్మీయమైన మనిషి మల్లిక కన్పడగానే తను అదే స్థితిలో పడిపోయింది.

మల్లికకు కన్నీళ్లు రాలేదు. కన్నీళ్లు తెరిపిన పడే స్థితి. కన్నీళ్లు గడ్డకట్టిన మేఘాలు ఒకటి వొకటి ఢీకొని గర్జించి ఘర్షించి నుగ్గు నుగ్గై కలెగల్సి వర్షించె స్థితి. మల్లిక మనుసులో మేఘాలు చెలరేగే స్థితి. ఉరుములు - మెరుపులు.

అలాంటి స్థితిలో ఆ వీధిలో మల్లిక ఎంతసేపు నిలబడిందో తెలియదు. ఆమెనెవరు పట్టించుకునే స్థితిలో గాని, ఊరడించే స్థితిలో గాని లేరు. ఎవరికి వారే - వారి వారి నిత్యజీవితపు వేలాది వ్యవహార నటనలను మరిచిపోయి అచ్చమైన మనుషులై అది అలవాటు లేక తొట్రుపడుతూ తొక్కిసలాడుతున్నారు. రూపొందని గతిక్రమం లేని చిత్రమైన తడిగల భాషలో మాట్లాడుతున్నారు.

తేరుకున్నవాళ్లు కొందరు చంపేయబడిన అతని దగ్గరికి పరుగెత్తుతున్నారు.

వీధులు అలాంటి మనుషులతో అల్లల్లాడిపోతున్నాయి.

మల్లిక మూగమొద్దులాగా నిలుచున్నది. మొదట తనెక్కడ నిలుచున్నది తెలియలేదు. తెగిపోయి మొద్దుబారిన స్థితి రాగానే తేరుకొన్న దానిలాగా చుట్టూ కలియజూసింది.

దాదాపు దుకాణాలన్నీ మూసేసి ఉన్నాయి. ముసలవ్వ దుకాణం ఆమె మనుమలు సర్దేశారు. ముసలవ్వ ఏదో గొనుగుతూ మల్లికను మరిచిపోయి వెళ్లిపోయింది.

ఇప్పుడు తనెక్కడికి పోవాలి?

మల్లిక ఇల్లు - సమస్తం మరిచిపోయిన దానిలాగా అయిపోయింది. ఎక్కడో ఏదో తచ్చాడుతోంది. చిన్నపిల్ల గుక్కపట్టి ఏడుస్తున్న ఏడుపు లాగా చెవులు గింగిర్లెత్తిస్తూ ఏదో వినపడుతోంది.

గాలిలో తేలిపోతున్నట్లుగా, కాళ్లు తన స్వాధీనంలో లేనట్లుగా ఆ ఇరుకు మార్కెట్టు గల్లీలో నుండి నడిచి మల్లిక మెయిన్‌రోడ్డు మీదికొచ్చింది.

వీధులన్నీ మల్లిక లాంటి మనుషులతో కిటకిటలాడుతున్నాయి. యుద్ధంలో బాంబుదాడి జరిగి ఆగిపోయిన తరువాత తత్తరపాటుతో ఎటుపోవాలో తెలియకుండా మనుషులు పరుగెత్తినట్లుగా అంతా ఉత్తరంవైపు పోతున్నారు.

మల్లికకు ఏదీ కన్పించడం లేదు. మరేది విన్పించడం లేదు.

పెద్ద పెద్ద కళ్లు - ఎప్పుడూ సన్నగా గడ్డం పెరిగి ఉండే కోల చెంపలు - కోసు ముక్కు - వెంటాడే చూపులు.

మల్లిక గుండె దడదడలాడింది. "పిల్లా నీ మొగడు చనిపోయిండే' ఎవరో చెప్పు తున్నారు. చేతుల గాజులు పగులగొట్టారా? ఆ ముఖం తను ద్వేషించిన ముఖం. తను పోరాడిన ముఖం - తను తప్పించు కోవడానికి చీకటిదారుల్లో పరుగెత్తించిన ముఖం.

ఆ ముఖం ఇప్పుడెందుకు గుర్తుకు రావాలి? ఆ చావు ఇన్నేండ్ల తర్వాత కూడా తనకెందుకు గుర్తుండాలి. తనకు పిచ్చి లేస్తున్నదా? పట్టు తప్పుతున్నదా? తను వీధిలో అటూ యిటూ పరుగెత్తుతూ అరవది కదా!

బలవంతంగా దేన్నో పెకిళించి పారేసినట్టుగా మల్లిక ఆదర బాదరగా పోయే మందిలో కలిసి గబగబ నడిచింది.

ఇది పోలీస్ స్టేషన్. అసహ్యంగా ఉందా? హడావిడిగా, ఆందోళనగా ఉందా? మెడ రిక్కించి చూసింది. తనకే అట్లా కన్పిస్తున్నదా?

ఆ మురికి గోడలకు, ఆ నెత్తురు పులుముకున్న గోడలకు ఈ మనుషులంతా చూస్తుండగా ఎర్రెర్రగా ఏమన్నా రాయాలి. ఎక్కడో మళ్లీ కలుక్కుమన్నది.

ఎటు పోతున్నట్లు? తను నిర్జీవంగా పడున్న అతన్ని చూడగలదా? అది చూసి తను భరించగలదా? ఆ ముఖం ఆ కళ్లు 'అక్కా' అతని పిలుపు. అప్పుడప్పుడు 'అమ్మా' అని సంబోధించి ముచ్చట చెప్పిన ఆ నోరు. సమస్త కదలికలను గుర్తుపట్టగల ఆ కళ్లు .... బహుశా ఆ కళ్లు తనతో మాట్లాడుతాయి, చివరి వీడ్కోలు...........

మల్లిక మనసు చెప్పరాని ఆర్ద్రతలో .... ఏ పిలుపుకన్నా - తను చెప్పిన విషయాల కన్నా తను స్వీకరించింది. ఔను స్వీకరించింది. తను లోలోపల ఎవరికి తెలియకుండా - కన్పించనియ్యకుండా దాచుకున్న ..... మనుషులకే భయపడి - భయం తన అలవాటై తనకు తననే దాచుకున్న తనను - చీకటి గుహలో దాక్కున్న దిక్కుమాలిన తనను గుర్తుపట్టి - వెన్నుతట్టి - కాదు ఇవేవి కాదు కానేకాదు తనకు తెలియదు.

తను తన నుండి బయటకు రావడానికి రహస్యాంతర గుహల్లో నుండి బయటకు తొంగి చూడటానికి - చీకటిని, చెడును మాత్రమే చూడడం అలవాటు పడిన తను గింజుకున్నది, ద్వేషించింది, కోపించింది, తిట్టింది. అయినా నవ్వుతూ ఇదంతా తెలిసిన వానిలాగే అలవాటున్న

వానిలాగే గాయాలను లెక్కచేయకుండా.

ఏమి చేశాడు? అతనికీ విద్య ఎట్లా వచ్చింది? అదంతా తనకు తెలియదు. చెప్పరాదు.

మల్లిక తనచుట్టూ కలియచూసింది. పక్కనుండే పెద్ద పోలీస్ వ్యాన్ పోతోంది. వ్యాన్‌లో చిప్ప టోపీల పోలీసులు. వీధిలో మంది వ్యాన్ హారన్ మొత్తుకున్నా ఖాతరు చెయ్యడం లేదు. ఆగింది. దాన్ని చూసి మంది అరుస్తున్నారు. వ్యానులో నుండి బూట్లు టకటక కింది కురికాయి. లాఠీలు గాలిలో తిరుగుతున్నాయి. కంఠాలు గాలిలో మోగుతున్నాయి. ఉరుకులు పరుగులు.

మల్లిక లోపల ఏదో తిరుగబడుతోంది. మల్లిక పక్కన జీరబోయిన గొంతుతో ఎవరో "అమర్‌హై" అరిచారు. మల్లిక అటు చూసింది. చేతులన్నీ గాల్లోకి పిడికిళ్లతో లేచి ఉన్నాయి. తను చెయ్యెత్తి అరవాలనుకున్నది. చెయ్యి లేవలేదు. గొంతు పెగలలేదు.

"అతను మనిషి - లక్షలాది మందిని లోలోపల ముట్టుకున్న మనిషి - అతను నాకు తెలుసు. నాకు మాత్రమే తెలుసు. అతనికి ఈ చేతులతోనే వండి పెట్టాను. అతను చెప్పిన అతనివి కాని పనులను ఈ చేతులతోనే చేసి పెట్టాను. అతను ఎలాంటి మనిషంటే - అతన్ని చంపేసిన వాళ్లకు తెలిస్తేనా?" తను ఉపన్యసిస్తున్నట్లు వేలాది మంది తన చుట్టు గుమిగూడినట్లు భ్రాంతి.

మల్లిక భ్రాంతి నుండి తేరుకునేసరికే పోలీసు వ్యాను వెళ్లిపోయింది. చూర్లకింద - క్వార్టర్ల లోపలికి చెదిరిపోయి వీధిలో పలుచగా ఉన్నమంది మళ్లీ వీధిలో గుమిగూడుతున్నారు. వాళ్ల కళ్లల్లో ఏదో చర్య రూపుకడుతోంది.

"తాగె బాంచె నా కొడుకులకు బతిమాలి చెప్పిండు. వద్దనంగ అమ్మేటోనికి తన్ని చెప్పిండు. తాగుడు బందయ్యింది. ఒక్క మొగడన్న భారియను కొట్టాలంటే ఉచ్చబడ్డది." ఒక మురికి బట్టల స్త్రీ తనకు తాను చెప్పుకున్నట్లుగానో మందికి చెప్పుతున్నట్లుగానో చెప్పుకుంటూ పోతోంది.

ఇంకా పల్లెవాసనలు పోనివాళ్లు - కాలరీ వాతావరణంలో ఇమడని అమాయకులు మనసులో ఉన్నది పైకే చెప్పేస్తున్నారు. ఆ మాటల వల్ల బంగారం వెలికితీత అనే రక్తసిక్త గాయాల చరిత్ర. గత పన్నెండు సంవత్సరాల కార్మికుల పోరాట అనుభవంలో - ఆటుపోట్లు, నమ్మెలు,

లాకౌట్లు, ధర్నాలు, డిస్మిస్‌లు చిత్రహింసలు, హత్యలు చూసిన కార్మికులు - ఆ జ్ఞాపకాల అంతరాంతరాలల్లో అతని ఉనికిని ఎవరికి వారే ఒక్క పెట్టున అనుభవిస్తున్నారు.

వాళ్లు మాటలు మరిచిపోయినట్లున్నారు. వాళ్ల కొడుకులు ఉద్యోగాలు లేక లౌకికం తెలియక అనుసరించలేక - రాక - చదువుల పెను పరుగు పందేలల్లో తికమకపడిన యువకులు ఈ షాక్ నుండి తేరుకోలేకుండా ఉన్నారు.

బ్యూరాక్రాట్లు, ఉద్యోగులు, ఉద్యోగాలల్లో మెట్ల మెట్ల హోదాల వాళ్లు - వ్యాపారస్తులు అందులో క్లాసులవారి వారు క్రూర కర్కశ వ్యాపార కుమ్ములాటలో అటు యిటూగా కదిలిన వారు - పెనుగులాడినవారు, దివాళ తీసినవారు, దేదీప్యమానంగా వెలుగుతున్నవారు, అన్ని యూనియన్ల నాయకులు, కింది డెలిగేట్లు - పోలీసు అధికార్లు, పోలీసులు ఆ కాలరీ ప్రాంతంలో నివసించే అన్ని వయసుల వారు, అన్ని రకాల వారు ఆ ఒకే ఒక్క మనిషి - సమస్త బొగ్గు గనుల ప్రాంతాన్ని ఆ ప్రాంతంలో గల అన్ని శక్తులతో పోరాడి - లాలించి, బుజ్జగించి, కుదుళ్లతో సహా కదిలించిన మనిషి - ఆ కాలరీ గుండెకాయలో పారిన రక్త చలన సంగీతం. అలాంటి మనిషి. అతను మనిషేనా? అయితే ఎలా ఉంటాడు? అతన్ని చూడడానికి పోతున్నారు.

వీధులు మనుషుల పద ఘట్టనలో దుమ్ము రేగుతున్నాయి. గుంపులు గుంపులుగా జనం. గనులన్ని బందుచేసి డ్యూటీల మీద నుండే కార్మికులు పరుగెత్తుకొచ్చారు. ఆఫీసులు బందు చేసి గుమాస్తాలు తదితర సిబ్బంది వచ్చారు. ఇళ్లకు తాళాలు వేసి ఆడవాళ్లు, స్కూలు బందు చేసి పిల్లలు వచ్చారు.

జనాన్ని కంట్రోల్ చెయ్యలేక పోలీసులు జీబుల్లో తిరుగుతూ మైకులో మొత్తుకుంటూ లాఠీ ఛార్జీ చేస్తూ తంటాలు పడుతున్నారు.

ఆ మందిలో మల్లిక నడుస్తోంది. పాటెత్తే అతని జ్ఞాపకాలల్లో తడుస్తోంది.

నల్లగా బొగ్గు దుమ్ము లేస్తోంది. 'మాగి' ఎండ చుట్టేసిన దుఃఖం లాగా వార్త కార్చిచ్చులా చుట్టూ వ్యాపిస్తోంది. దూరపు వాళ్లు ఏ వాహనం దొరికితే ఆ వాహనం మీద వచ్చి చేరుకుంటున్నారు.

ఇది ఎటు దారితీస్తుందో? ఎక్కడ ఏది బద్దలౌతుందో? బొగ

గనులన్ని పేలిపోయి అంటుకొని మండగలవన్నంతగా అధికార్లు భయపడుతున్నారు.

పెద్ద బజారులో నుండి అనేక సందులు చీలుతున్నాయి. సందులు ఇరుకు సందులు - మురికి సందులు - అలాంటి మురికి సందుల్లోని మూడో మురికి సందులో - వొత్తుకొని, వొరుసుకొని, ఇసక వేస్తే కింద రాలకుండా జనం. తలకాయలు - వాటికి మొలిచినట్టు చేతులు మాత్రమే పైకి కన్పిస్తున్నాయి.

ముందేమయ్యిందో పెద్ద బొబ్బ లేచింది. జనం తోసుకుంటూ తొక్కుకుంటూ వెనక్కి పరుగెత్తుకొస్తున్నారు.

"వీళ్లింట్ల పీనుగులెల్ల - శవాన్ని కూడ చూడనిస్తలేరు".

"కొడుకు గరంకోటు మీదనే ఉన్నడు"

"అవలిపక్క మురికి తుమ్మలు. అక్కడ మాటుగాసి కాల్చేసిండ్లు. ఏ పాపిష్టి ముండా కొడుకు పున్యం కట్టుకున్నడో".

"కాల్చిన పోలీసు టూ టౌనుల పిచ్చిపిచ్చి చేత్తండట".

మాటలు. మాటల మధ్యలో నినాదాలు. హోరెత్తే నినాదాలు.

పటపట లాఠీ దెబ్బలు. తలలమీద లాఠీలాడుతున్నాయి. మైకులో ఏవో హెచ్చరికలు....

ఏమి జరుగుతోందో మల్లికకు తెలియడం లేదు. అందరు వెనక్కి పరుగెత్తుకొస్తుంటే మల్లిక ముందుకు పోతున్నది.

ఒక పోలీసు మల్లికను లాఠీతో వెనక్కి తోశాడు. అక్కడి నుండి అనేక మంది పోలీసులు వలయంగా ఏర్పడి ఉన్నారు.

మల్లిక నీటి పంపుల కోసం తవ్విన కందకాలల్లో పడబోయి తమాయించుకొని ఎవరిదో క్వార్టర్ గోడ పట్టుకున్నది.

తను అతన్ని చూడలేదు. చూడనియ్యరు. ఇది కలా? భ్రాంతా? తను కలగంటున్నదా? తనకు ఎన్నో పీడ కలలు వచ్చేవి. ఇది అలాంటిదేనా?

మల్లిక వెనక్కి తిరిగి నడుస్తోంది. మళ్లీ పెద్ద బజారులోకే వచ్చింది. మూలమీద ఏదో యూనియన్ ఆఫీసు ముందు వేపచెట్టు. వేపచెట్టు మొదట సిమెంటు గద్దె కట్టారు. అప్పటికే ఆ గద్దెమీద చాలా మంది స్త్రీలు కూర్చుండి ఉన్నారు.

కొందరు కార్మికులు ముందుకుపోయి చంపేసిన తమ ప్రియతమ నాయకుణ్ణి కడసారి చూసుకోవడానికి దారులు వెతుకుతున్నారు. పోలీసు వలయం తెగిపోతుందని బద్దలు కొట్టగలరని అప్పుడు తమ కన్నీటి వీడ్కోలు తెలుపుదామని ఎదురుచూస్తున్నారు.

స్త్రీలు తమ భర్తలు తాగొచ్చినప్పుడు, కొట్టినప్పుడు అతనికి చెప్పగలమని బెదిరించేవారు. భర్తలు కుక్కిన పేనుల్లా అయిపోయేవారు. లోలోపల అతని గురించి ఆలోచించేవారు. ఎక్కడ ఏ గాయం తగిలినా? ఎక్కడ కన్నీటి కెరటం పొగిలినా అతనికి తెలుస్తుందనుకున్నారు.

మహిళలు బహుశా తమ ఆరాట పోరాటాలను అతనిలో చూసుకున్నారు.

"ఎట్లా సాధ్యం?" మల్లిక అందరి ముఖాల్లోకి చూస్తూ అనుకున్నది.

అతను ఇన్ని వేల మందిని కలిశాడా? ఇంత మందితో ఊసులాడాడా? వీళ్లందరు అతన్ని ఎరిగినట్లుగానే చెప్పుతున్నారే? మాట్లాడుతున్నారే. ఏమో? తమ ఇంటికి వచ్చినట్లుగానే వీళ్లందరితో కలిశాడేమో?

"దేవుడు! దేవునికి పూజలు కావాలి గాని......." ఎవరో ముసలవ్వ అంటున్నది.

మల్లికకు ఇల్లు గుర్తుకు రాలేదు. బిడ్డ గుర్తుకు రాలేదు. భర్త గుర్తుకు రాలేదు. అందరిలాగే మల్లిక వేపచెట్టు గద్దె మీద కూర్చున్నది.

ఇంకా ఆ వీధుల్లో పరుగులు పెడుతున్న మందిని గాని - కార్లల్లో, జీబుల్లో వచ్చే పెద్ద పెద్ద సేట్లు - మేనేజర్లు ఆ ఇరుకు సందులోకి పోయి వస్తూనే ఉన్నారు. పోలీసులు వారికి దారి యిస్తూనే ఉన్నారు. ఆ తతంగం మల్లిక పట్టించుకోనేలేదు. •

మల్లిక ఎక్కడో తచ్చాడుతోంది.......

గోదావరి తీరంలో తూర్పు, దక్షిణం వ్యాపించిన కొండలమధ్య ఊరు. మల్లిక కరుగుతోంది. 'ఎందుకొచ్చినవే మల్లిక ఈడ ఏముందని వచ్చినవే మల్లిక' నీళ్ల మీదికంటా వంగిన విషముష్టి చెట్ల నీడల కింద వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తున్న మట్టిముద్ద లాంటి, మూగమొద్దు లాంటి పిల్ల.

రెల్లు గడ్డి ఇల్లు. ఎడ్లబండి బోర్లపడి కాలు ఉండె తొలిగి మందులు మాకులు వాడిన గెంటుతూ నడిచే తండ్రి. తనకన్నా చిన్నవాళ్లయిన తమ్ముళ్లు. ఎప్పుడూ ఎవరినో తిట్టే తల్లి..........

మాదిగ దప్పుచప్పుళ్లు. ఆదర బాదరగా బ్రాహ్మడు చదివిన పెళ్లి మంత్రాలు. అప్పటికే అంతెత్తుగా ఉండే మేనత్త కొడుకుతో పెళ్లి. తాగుబోతు, తిరుగుబోతు భర్త - భర్తంటే ఏమిటో తెలియని వయస్సు. తనను ఎవరు అడుగలేదు. తను పారిపోయింది. గొరగొర ఈడ్చుక వచ్చారు. "నాకు వ్యవసాయం చెయ్యరాదు. తమ్ములు చిన్నోళ్లు - పాలేరుకు తప్ప భాగ్య వంతునికిచ్చే తాహత్తు లేదు". తండ్రి ఏడుపో, కోపమో తెలియదు. అదే వూళ్లోని చివరి గుడిసెకు తను మారింది. అందరిలాగే నవ్వేతను - ఎగిరేతను - దునికేతను - గోదావరిలో ఈతలు కొట్టేతను ఉక్కపోసే ముతక చీరెల్లోకి మారింది - అత్త తిట్లు - కొట్టేది.

రాత్రుల్లు నిద్రపట్టక ఆ చీకటి రాత్రుల్లు ఏడ్చేది. ఓదార్చే వారెవరు? భర్త చనిపోయే నాటికి కూడా భర్త ముఖం చూసెరుగదు. పల్లె చేలల్లో కలుపులు, పొలాలల్లో నాట్లు -

వేప చెట్టు కింద ఆడవాళ్లు ఎందుకో గబగబ లేచారు. మల్లిక తేరుకొని చూసింది. అటునుండి వచ్చిన ఒక పోలీసు అధికారి ఏదో అన్నట్టున్నాడు. ఆడవాళ్లంతా ఆ అధికారి మీదికి పోయారు.

మల్లిక లేవలేదు. అంతా కలెగాపులగం. ఏదో తెగిపోతోంది. ఏదో మళ్లీ అతుక్కుంటోంది.

నులక మంచం. కొత్త శద్దరు. తను భర్తను కొరికి పరుగెత్తింది. వెన్నెలరాత్రి పరుగెత్తింది. వేటాడి వెంటాడి తెచ్చారు. ఆ తరువాత తను అత్తగారింటికి పోలేదు.

ఎవరో తను గింజుకుంటుండగా ఆ గుడిసె లోపలికి తీసుక పోయారు. గోడకు ఒరిగి నిలబడి ముఖం దాకా తెల్లగుడ్డ కప్పిన తన భర్త ముఖం మొదటిసారి, ఆఖరిసారి చూసింది.

రెండేండ్లు ఎట్లా గడిచాయో మల్లికకు గుర్తే లేదు.

భూమయ్య కొత్త చీర రవిక తెచ్చాడు. భూమయ్య వెంట ఆ గోదావరి తీరం దాటి గనుల ప్రాంతానికి అట్లా వచ్చింది మల్లిక.

తడుకల గుడిసె - మురికివాడ. "రా అక్కా! వంట సిద్ధం" గుడిసెలో నుండి స్వాగతం పలుకుతూ ఎదురొచ్చిన అతన్ని మొట్ట మొదటిసారి భయ సందేహాలతో చూసింది.

తను ముడుచుకుపోయింది. అతను వారానికి రెండు మూడు సార్లన్నా వచ్చేవాడు. తినేవాడు. తన భర్త అతను కలిసి తనకు పరిచయం

లేని తెలియని మాటలేవో రాత్రిళ్లు మాట్లాడుకునేవాళ్లు.

భూమయ్య డ్యూటీకి వెళ్లిన తరువాత మల్లిక తన వొంటరి తనంలోకి ముడుచుకు పోయేది. మొగవాళ్లు మోసగాళ్లు. ఇది మాత్రమే అప్పటికి గ్రహించింది.

తనకు తెలియకుండానే భూమయ్యతో రోజూ గొడవ పడేది. తన లోలోపల ఏది దాగి ఉందో తెలిసేది కాదు. మళ్లీ తప్పు చేసినట్లుగా బాధపడేది. హఠాత్తుగా మొదటి భర్త చావు గుర్తొచ్చేది. ఇక్కడ దూరం పెరుగుతోంది.

ఇవ్వేమి పట్టించుకోనట్టే అతను సుడిగాలిలా వచ్చేవాడు. ఇల్లంతా స్వంతమన్నట్లే తిరిగేవాడు. తను మూతి ముడుచుకుంటే వంట తనే చేసేవాడు.

"అతనన్నా నేనన్నా ఉండాలి. అతనెందుకు మనింటికి రావాలి? పెండ్లి పెటాకులు లేవా? అసలే చిన్న గుడిసె నువ్వు లేనప్పుడు" మల్లిక ఏడుస్తూ.

భూమయ్య ఏదో చెప్పబోయాడు. తను విన్పించుకోలేదు. ఎంతో కూడదీసుకొని "నేను దిక్కుమాలినదాన్ని. నన్ను వొదిలిపెట్టు. నాకు తెలువది". చేతులు జోడించి వణుకుతూ మల్లిక అతనితో అన్నది.

అతను మాట్లాడలేదు. మరింక నెల రోజులు రాలేదు. భూమయ్యకు తిరుగుడెక్కువైంది. అతనే కారణమనుకునేది. కాని మల్లిక తనకు తెలియకుండానే అతని కోసం ఎదురుచూడ సాగింది. అప్పటికి తనకు ఏదో కొంత తెలుస్తోంది.

భూమయ్య మొదటి షిప్టు పోయినవాడు ఏడు గంటలైనా రాలేదు. తను ఎదురు చూస్తోంది.

"భూమన్నను పోలీసులు అరెస్టు చేశారు" అతను ఎదురుగా నిలబడి.

"నువ్వేనా? నీ కళ్లు సల్లబడినాయా?" తను తిట్టింది.

ఆ తిట్లు పట్టించుకోకుండా "బాయిలో గాలి సరిగా సప్లై జరగాలని, ఖాళీ టబ్బులు వేళకు పని స్థలాలకు తేవాలని సమ్మె జరుగుతోంది. భూమయ్యే నాయకుడని అరెస్టు చేశారు మనవాళ్లు విడిపించడానికి వెళ్లారు". ఎట్లా వచ్చినవాడు అట్లాగే పోయాడు.

తెల్లారి భూమయ్య నలిగిపోయి వచ్చాడు. తర్వాత తనను

తల్లిగారింట్లో ఒదిలి వచ్చాడు. ఒక నెల - రెన్నెళ్లు, మూన్నెళ్లు తను తల్లి గారింట్లోనే ఉన్నది.

తను వచ్చేసరికి కాపురం క్వార్టర్లోకి మారింది. రెండోసారి స్వాగతం చెప్పింది అతనే.

తను మాట్లాడలేదు. ఇల్లంతా పోస్టర్లు, సిరా మరకలు.

నేను చాలా కష్టపడినదాన్ని, దిక్కులేనిదాన్ని. తను రుద్ధమైన ఓటమి గొంతుతో.

"నాకంతా తెలుసు" అతను.

తనేమి మాట్లాడకుండా ఏడ్చింది. తనను ముట్టుకున్నాడు. తండ్రిలాగా తల నిమిరాడు. అలాంటి ప్రేమ, ఆదరణ తనకు తెలియదు. కన్నీళ్లు తుడిచాడు. చిత్రమైన వానుకు తన నిలువెల్లా పాకింది. "నువ్వెందుకు అర్థం చేసుకోవు" అప్పుడు అతని ముఖం చూసింది. అవే కళ్లు - కోపంలేని - పెద్ద పెద్ద కళ్లు.

తర్వాత అతని రాక తగ్గిపోయింది. ఒకసారి పలక బలపం - ఏవో పుస్తకాలు తెచ్చాడు. తనకు గర్భం రావడం - బిడ్డ పుట్టడం - సంవత్సరం గడిచిపోయింది.

మల్లికనెవరో చెయ్యి పట్టుకొని వీధిలోకి లాక్కుపోయారు. మల్లిక జ్ఞాపకాలు తెగిపోయాయి.

ఉక్కు టోపీలు పెట్టుకున్న పోలీసులు ఎప్పుడు నిండిపోయారో? జనాన్ని దూరంగా ఇంకా దూరంగా తరుముతున్నారు.

అంతా నిశ్శబ్దమైపోయినట్లు - తనొక్కటే ఆ నిశబ్దంలో గడ్డ కట్టుకపోయి నిలబడి పోయినట్టు - తను దేని గురించి ఆలోచిస్తోంది. తనకెందుకు ఇన్ని అర్థం పర్థం లేని జ్ఞాపకాలు ఈ సమయంలో పోటెత్తు తున్నాయి?

"నీ తప్పేముంది? నువ్వు ఈ ప్రపంచంలో అందరిలాగా బతకాలనుకున్నావు. నువ్వు పుట్టి పెరిగిన పల్లె గురించి, మనుషుల గురించి నీకు అన్నీ అర్థం కావాలి. నిన్ను ఎవరు పట్టించుకోలేదు. చెప్పలేదు. నీ సందేహాలేమిటో? నీ దుఃఖమేమిటో? నిన్ను పట్టించుకోకుండానే నీ మొదటి పెళ్లి జరిగింది ఔనా?" అతను.

ఔను. వీటన్నిటికన్నా తన సందేహాలతో - అంతర్ ప్రపంచంలో

ముడుచుకపోయి - అవన్ని తప్పని - తను లోకంలో ఎవరు చేయని తప్పులు చేశానని లోలోపల కుమిలిపోతూ ఉండగా - "నువ్వు మనిషివే - లోపల మనుషులందరు అట్లాగే ఉంటారు" అతను. అతను తనను మొట్టమొదట పట్టించుకున్నాడు. వీళ్లందరిని తనకులాగే పట్టించుకున్నాడా?

మల్లిక అంతమందిలో తనకు తెలిసిన ముఖమేదన్నా ఉందా అని గాలించింది. చిత్రంగా లోపలి దుఃఖాలతో సహా అందరు తనకు తెలిసినట్టుగానే ఉన్నారు.

మల్లిక అన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకోవడానికి ప్రయత్నించింది. మరో నిమిషంలో ఆ జ్ఞాపకాలన్నీ రాకుండా ఏదన్నా చేస్తే బావుండు అనుకుంది.

నిశ్చలంగా ప్రేమగా ఆర్ద్రంగా ఒక కంఠం "ఎవరి బతుకు వాళ్ల చేతుల్లో ఉన్నట్టే పైకి కన్పిస్తుంది. దుఃఖాలు మనకు మాత్రమే ఉన్నట్టు భయపెడుతాయి. ఇవన్ని ఎక్కడ పుట్టాయో! సకల కష్టాలకు మూలం మన చేత మన యిష్టంతో మన చేతుల్లో జరుగక పోవడం. మనం సృష్టించిన సంపద మనది కాకపోవడం. ద్వేషాలు, కోపాలు, తిట్లు, దీవెనలు - ప్రేమలు అన్నీ దీనిలోనుండే వచ్చాయి. మీ ఊరి మనుషుల గురించి ఆలోచించు. అందరిది నీలాంటి వెతుకులాట - తండ్లాట కాదా?"

తను పలకా బలపం పట్టుకున్నప్పుడు పనికిపోయింది. కాని లోపల అవన్ని తెలుసుకోవాలని ఉండేది. పుస్తకాలు కూడ బలుక్కొని చదువుతున్నప్పుడు విషముష్టి చెట్ల కింద వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది గుర్తొచ్చేది. కళ్లు మసకబారి ఏవేవో రూపాలు తచ్చాడేవి.

పల్లెలు - భూములు - పంటలు - రాజులు యుద్ధాలు - కోతి నుండి మనిషి రూపొందడం - ఏ ప్రాంతం వానివో - ఏ దేశం వానివో కథలు.

తనకు బయటి విశాల ప్రపంచంలోకి కిటికీ తెరిచాడతను. తను కరపత్రాలు చదువు తున్నప్పుడు - పోస్టర్లు రాస్తున్నప్పుడు భూమయ్య విస్తుపోయి చూశాడు. ఏమి జరిగిందో కాని - భూమయ్య మునుపటిలా ఉండటం లేదు. లోలోపల తన ఎదుగుదల గురించి చిత్రమైన ఈర్ష్యనో మరేదో తెలియనిది ఇద్దరి మధ్యా తచ్చాడుతోంది.

ఎందుకొచ్చిన తంటా - తను మానుకుంటే - అతనితో ముభావంగా ఉండేది. కాని రాకుంటే ఎదురు చూసేది. సంఘర్షణ పడేది. ఈ వెలుగును వొదులుకున్నానే అనుకునేది. కాని అతను రాగానే

గుబగుబలాడే వింత తమకంతో మాట్లాడేది.

తనకు అన్నీ తెలుస్తున్నాయి. ఈ కుటుంబం - బిడ్డ ఇవన్నీ వొదిలి తను పూర్తికాలం పనిచేయాలనుకునేది. వేనవేల ఆలోచనలు - వేనవేల కలలు - కలలు మేల్కొలిపినవాడు అతను.

"ఈ ప్రపంచంలో ఆడవాళ్లకు అక్క, తల్లి, భార్య మొగవాళ్లకు తండ్రి, కొడుకు, భర్త ఇలాంటి పేర్లు కాక మరేవి లేవా?" ఈ మాట తనెందుకు అడిగింది?

అతను మాట్లాడలేదు. పడక గదిలో అతనికి సంబంధించినవాళ్ల ముఖ్యమైన మీటింగు జరుగుతోంది ..... టీ కోసం తనకు చెప్పడం కోసం వచ్చాడు. తను చాయ్‌లు తయారుచేసి ఆ గదిలో యిచ్చి ముందు గదిలో ఎప్పటిలాగే కూర్చున్నది.

తన ప్రశ్నకు జవాబు కోసం తను అడుగలేదు. చెప్పకపోతేనే బావుండును. తను అనుకుంటుండగానే అతను బయటకు వొచ్చి.

"నువ్వు రక్తసంబంధం కన్నా? ఏర్పడి ఉన్న సంబంధాల కన్నా భిన్నమైన సంబంధాల గురించి అడుగుతున్నావు కదూ".

"ఊరికనే....."

"ఉందమ్మా...."

తన గుండె కొట్టుకోసాగింది. అది అతనికి తెలుస్తూనే ఉన్నది.

"అది రక్త సంబంధంకన్నా గొప్ప సంబంధం. కోట్లాది మానవులను కలిపే ఉత్పత్తి సంబంధం. సామాజిక జీవితానికి మూలమైన పని సంబంధం - సృష్టికర్తల సంబంధం. ప్రపంచ కార్మికులారా! ఏకంకండి అన్నారంటే అదే. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే కామ్రేడ్ల సంబంధం" ఏ మాత్రం ఉద్వేగం లేని కంఠం.

ఆ గదిలో పచార్లు చేస్తూ అతను "రెండు ప్రపంచాలున్నాయి. ఒకటి సకల సంపదలు, సంస్కృతి సృష్టించే ప్రపంచం. రెండోది ఈ సృష్టిలో శ్రమైక భాగస్వామ్యం లేకుండా ఈ సృష్టిని, సంపదను దక్కించుకునే ప్రపంచం. మోసపు ప్రపంచం. దాని మాట తీరు వేరు - కోట్లాది మానవులు దీనిలో కలువజాలరు. కానీ మొదటి ప్రపంచపు మనుషులు - శ్రమ చెమట ప్రపంచపు మనుషులు అసంఘటితంగా ఉన్నారు. వాళ్లను వెతుక్కోవాలి, ఐక్యం చేసుకోవాలి - రెండవ ప్రపంచం అన్ని రకాలుగా

యుద్ధానికి దిగుతుంది".

తను ఎవరితో కలువాలనుకుంటున్నది? తన భర్త ఎటు కలుస్తున్నాడు. అయినా ఇది అయ్యే పనేనా?

"అక్కా నువ్విక్కడ ఉన్నావా?" పక్కింటి సుమతి మల్లికను ఊపుతోంది.

"బావ ఇంట్లో లేడు. మీ నిర్మల వస్తే అన్నం పెట్టి మా యింట్లో ఉంచి వచ్చిన" సుమతి.

మల్లిక చుట్టున్నవాళ్లు చూస్తున్నారనే ధ్యాసే లేకుండా సుమతి మీద పడి ఏడ్చింది.

ఇప్పటిదాకా మసిలి మసిలినదేదో కరిగి కన్నీరైనట్లు చెప్పజాలని ఆత్మీయత, ప్రేమతో సుమతిని కావలించుకొని ఏడ్చింది.

★ ★ ★

పగలు పన్నెండు గంటలు దాటింది. ఎండ చిటపట లాడిస్తోంది. పోలీసులు వలయంగా ఏర్పడి దారులన్నీ దిగ్బంధం చేశారు.

ఆ ఇరుకు గల్లీ తూర్పు పడమరలుగా ఉంది. దక్షిణం వేపు పెద్ద బజారు నుండి మరొక ఇరుకు గల్లీ వచ్చి కలుస్తోంది. అస్తుబిస్తుగా గుడిసెల వరుసలు - అక్కడక్కడ సిమెంటు గోడల రేకుల షెడ్లు - ఆ గల్లీకి ఉత్తరం వేపున వ్యాపించి ఉన్న సర్కారు తుమ్మ చెట్లు.

ఆ గల్లే ఇరుకంటే నీటి పంపుల కోసం కందకాలు తవ్వారు. చిందర వందరగా పైపులు - మట్టి - మట్టి కుప్పకు కొంచెం ఎడంగా వీధిలో శవం బొక్క బోర్ల పడి ఉన్నది. అయిదు బుల్లెట్లు వెనుక నుండి కాలిస్తే ఛాతీలో నుండి వెళ్లిపోయినట్లున్నాయి. చనిపోతూ ఆ మనిషి కొట్టుకుంటే అక్కడంతా మట్టి చెదిరి ఉంది. శవం నుండి కారిన నెత్తురు నల్లగా మారిపోయి ఉన్నది. శవానికి కొద్ది దూరంలో రెండు రంగుల 'మంకీ' ఉన్నిటోపి కుడిపక్క పడి ఉన్నది. శవానికి కొంచెం దూరంలో నల్లటి పిస్తోలు పడి ఉన్నది.

శవం కనపడకుండా పోలీసులు నిలుచున్నారు. యాభై గజాల దూరంలో వీధి మొగలో రెండు జీబులు ఆగి వున్నాయి. ఇద్దరు సబ్ ఇన్‌స్పెక్టర్లు, ఒక సర్కిల్ ఇన్‌స్పెక్టరు అటిటు తిరుగుతున్నారు. ఒక జీబులో డియస్పీ నల్లటి కళ్లద్దాలు పెట్టుకొని కూర్చుండి ఉన్నాడు. జీబులకు

ఎడంగా కొంచెం పెద్దగా ఉన్న ఎవరి వాకిట్లోనో అయిదారుగురు సఫారి దుస్తులు ధరించి నిలుచున్నారు. వాళ్లకు కొద్ది దూరంలో కార్లు ఆగి ఉన్నాయి.

వాళ్లందరు ఎవరి కోసమో ఎదురు చూస్తున్నట్లున్నారు. ఈ శవం ఎంత తొందరగా ఇక్కడి నుండి లేస్తే అంత తొందరగా ఈ వ్యవహారం ముగించాలనే ఆతురతలో ఉన్నారు.

వాళ్లకు కొద్ది దూరంలో బూడిద కుప్ప పక్కన చింతచెట్టు నీడలో స్థానిక విలేకర్లు ఎప్పటినుండో నిలబడి ఉన్నారు. వాళ్లల్లో ఒక ఫోటోగ్రాఫర్ కెమెరా బ్యాగులో పెట్టుకొని ఉన్నాడు.

అందరికన్నా ఎత్తుగా బక్క పలుచగా ఉన్న ఒక విలేకరి అయిదోసారి డియస్పి దగ్గరికి వచ్చి 'ఎక్స్‌క్యూజుమి సర్' అని కళ్లద్దాలు తీసి పట్టుకొని "సర్ మీరు ఏది చెప్పకుండా మాకై మేమే రాస్తే బావుండదు. రాయక తప్పదు" అన్నాడు.

ఆఫీసర్ పట్టించుకోలేదు. విని విననట్టే ఉన్నాడు.

ధైర్యం తెచ్చుకొని "ఇది ఎన్ని గంటలకు జరిగింది సర్?"

"ఆ సమయంలో నువ్విక్కడే ఉన్నావా?" ఆఫీసర్ కరుకుగా. క్రైం బ్రాంచ్ యస్పై ఆఫీసర్‌తో ఏదో గుసగుసలాడాడు.

"యస్పి గారు వస్తున్నారు. వచ్చిన తరువాతే అన్ని వివరాలు" ఆఫీసర్.

"ఫోటోలన్నా అనుమతించండి సర్" విలేకరి.

"నో.... ఐ కాన్‌ట్ హెల్ప్".

ఈ గొడవంతా అలా జరుగుతుండగానే - ఇది కలో భ్రాంతో తెలియకుండా ఒకానొక పత్రికా విలేకరి స్వామి నిలబడి ఉన్నాడు.

అతనికి ప్రశ్నలు లేవు. జవాబులు అంతకన్నా అవసరం లేదు. తనొక పత్రికా విలేకరినని, తను ఈ దిక్కుమాలిన వార్త తన జీవితంలో రాస్తాడని - రాయాలని అనుకోలేదు. కోరుకోలేదు.

స్వామి పొట్టిగా ఛామనఛాయలో ఉంటాడు. సీదా సాదాగా ఉంటాడు.

అతని అంతరంగంలో చిత్రమైన అలజడి రేగుతోంది.

ఇది ఎట్లా సాధ్యమైంది?

స్వామి, అక్కడ మట్టిలో పడిపోయిన అతను వేరు వేరు కారణాలతో పొట్ట చేత బట్టుకొని ఈ గనుల ప్రాంతానికి వచ్చారు.

అప్పుడు స్వామి ఎడ్ల బండితో దుకాణాలల్లోకి సరుకులు చేరవేసేవాడు. తను బతకలేక పోయిన ఊళ్లో భూమి తగాదాలు. ఏటి ఒడ్డున తవ్వుకున్న నీటి కాలువలు. ఎండిపోయిన పైర్లు - గొడవలు. తను ఆ గొడవల్లో కూరుకపోయి కేసులు - కోర్టులు - తను ఇముడలేక పోయాడు. ఆ పంచాయతులన్నిటికి కారణమైన దొరలతో రాజీపడ లేకపోయాడు. వ్యవసాయాన్ని, పంటలను వాటితో పెనవేసుకున్న ఫీలింగులను వొదిలి వచ్చాడు. నిజానికి అందరిలాగే తను గని కార్మికునిగా పనిలో చేరవల్సింది. కాని ఆ పని, ఆ అధికారులు అలాంటి వాతావరణంలో పనిచేయడానికి మనసొప్పలేదు.

'అతను' బట్టలమూట సైకిలుకు కట్టుకొని బట్టలమ్మేవాడు.

తను పుస్తకాల షాపు పెట్టుకున్న దశలో అతను అదే వీధిలో ఎలక్ట్రికల్ రిపేరింగు షాపు పెట్టుకున్నాడు.

తను అన్నింటితో గొడవ పడుతూనే అదే షాపులో భూస్థాపితం అయ్యాడు. అతను షాపుల్లో నుండి వ్యాపార లావాదేవీలల్లో నుండి బయటపడి మనిషయ్యాడు. అతను వార్త అయ్యాడు. తను ఆ వార్త రాయాల్సిన విలేకరయ్యాడు. ఇవి కలలో కూడా ఊహించని పరిణామాలు. ఇక్కడ వేలాది మంది బతుకులు ఎటు పడితే అటు మలుపులు తిరిగాయి. ఆ మలుపులు తిప్పిందెవరో? ఆ మలుపుల సారాంశమేమిటో? అతను మాత్రమే అర్థం చేసుకున్నాడు.

గనులల్లో కార్మికుల రక్తం పిండుకొని - 'రక్తానికింతని జీతాలు యిచ్చేవాళ్లు. ఆ యిచ్చిన జీతాలు కూడా చిత్ర విచిత్రమైన పద్ధతులలో తిరిగి గుంజుకోవడానికి అనేక దుకాణాలు వెలిశాయి. బొగ్గు గనిలో పనిచేసే కార్మికుని రక్తనాళాలు అంతర్జాతీయ మార్కెటుకు ముడి వేయబడినాయి. ఈ దుకాణాలు తమలో తాము గొడవపడ్డాయి. సర్దుకొన్నాయి. ఈ క్రూర పోటీలో కొన్ని నశించిపోయాయి. వ్యాపారం సరికొత్త హంగులతో వీధులను ఆక్రమించింది. అతను ఈ ఊసరవెల్లి మాయామర్మం అర్థం చేసుకున్నాడు. తను మౌనంగానే పైకి కనిపించని అతని సకల చర్యలను, పనులను ఊహించుకునేవాడు. భాష్యాలు చెప్పుకునేవాడు.

అతను ఏర్పాటు చేస్తున్న, కలెగల్సిపోయిన కొత్త ప్రపంచాన్ని దాని

సంపూర్ణ స్థితిని నిరంతరం అర్థం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నం చేసేవాడు.

స్వామికి మొన్నటి రాత్రి గుర్తొచ్చింది.

రాత్రి తొమ్మిది కావొస్తోంది. ఏదో పత్రిక చేతిలోకి తీసుకున్న మధ్య వయస్కుడు అందులో సీలు చేసిన చిన్న చీటీ పెట్టి యిచ్చాడు. తను వనికే చేతులతో అది తీసుకున్నాడు. షాపులో నుండి బయటకు పోయి విప్పి చూసుకున్నాడు.

"నువ్వు రాగలవా? ఒకమారు కలువాలని ఉంది" ఆ చీటీలో అంతే రాసున్నది.

తనకు కొంచెం దూరంలో ఆ నడీడు మనిషి నిలబడి ఉన్నాడు.

షాపులో అబ్బాయికి షాపు మూయమని చెప్పి బయలుదేరాడు.

ఇలాంటి చీటీలు మామూలే - ఆ రాత తనకు తెలుసు. తనకు వచ్చే చీటీలన్నీ వార్తలకు సంబంధించినవే.

పన్నెండు సంవత్సరాల తరువాత తన మిత్రుణ్ణి కలువ బోతున్నందుకు మనసు ఉద్విగ్నంగా ఉన్నది. కలిస్తే ఏమి మాట్లాడగలడు? అంతా తెలుస్తూనే ఉన్నది. అంతా అర్థమౌతూనే ఉన్నది. ఇంకా మాట్లాడ డానికేముంటుంది?

ఆ నడీడు మనిషి ఒక్కమాటైన దోవ పొడుగున మాట్లాడకుండా వెంట నడిచాడు. వాళ్ళు సందులు గొందులు అరగంట నడిచిన తరువాత ఇంకా మీసాలైనా సరిగారాని ఒక పిల్లవానికి అప్పగించి నడీడు వ్యక్తి వెళ్లిపోయాడు.

ఆ పిల్లవాడు ఆటోను పిలిచి పోనియ్యమన్నాడు. ఆటోను ఆపిన తరువాత తనే డబ్బు యిచ్చాడు. ఆ తరువాత అస్తు, బిస్తు గుడిసెల మధ్య మరో పది నిమిషాలు నడిచారు. ఒక గుడిసె ముందు ఆగారు. పిల్లవాడు లోపలికి వెళ్లాడు.

చూరు వంగి ఉన్న ఆ గుడిసెలోకి తనను పిలిచారు.

ఎటో పోవడానికి ఉన్న అతను ఎదురొచ్చి కావళించుకున్నాడు. చాలా సేపటిదాకా ఇద్దరు మాట్లాడుకోలేదు.

"పిల్లలు బావున్నారా? వదిన ఆరోగ్యం ఇప్పుడెట్లా ఉంది?" ఆ తరువాత తను రాసే వార్తల గురించి ఒకటి రెండు మాటలు అతనన్నాడు.

తను మూగమొద్దులాగే నిలుచున్నాడు. తను నిజానికి ఇంటా

బయట ఘోర యుద్ధాలల్లో ఒంటరి తండ్లాటలో అలసిపోయి ఉన్నాడు. ఈ ఒంటరి పోరాటం కొనసాగించలేక, విరమించడం వీలుకాక చెప్పరాని యాతనలో ఉన్నాడు. అవన్ని కరిగిపోయాయి.

గాయాలు కడిగి మలాము రాసినట్టు లోలోపల నరాల కొసలకు అగ్గి అంటుకున్నట్టు - ఔను ఇది నిజమైన యుద్ధం. తను ఒంటరివాడు కాదు. మొదటివాడు, ఆఖరివాడు కాదు.

పోలీసుల్లో కలకలం మొదలైంది. ఏదో హడావిడి.

స్వామి ఆలోచనలు తెగిపోయాయి.

దారిలో నిలబడి ఉన్న కార్లను వెనక్కి పంపించారు. బయట పెద్ద బజారులో కార్మికులు నినాదాలు యిస్తున్నారు. అతను చనిపోలేదని, చంపబడ్డాడని అతను అమరుడని ఆకాశం దద్దరిల్లేటట్టు నినాదాలు.

లాఠీచార్జి మొదలయ్యింది.

పోలీసు పరివారమంతా ఒక్కసారిగా వింత కరుకుదనంలోకి మారిపోయారు. సర్కిల్ విలేకర్లని కూడ చూడకుండా ఆర్డర్లు వేశాడు. పోలీసులు అందరిని దూరం నెడుతున్నారు. సఫారి బట్టలవాళ్లు దూరం తొలిగారు.

డియస్పి జీబు దిగి అటెన్షన్‌లో నిలబడ్డాడు.

యస్.పి. కారు హడావిడిగా వచ్చి ఆగింది. కారులో నుండి యస్.పి. చిరాకుగా దిగాడు. బూట్లు టకటకలాడాయి. సాల్యూటులు స్వీకరించనేలేదు. అతను సివిల్ డ్రెస్సులో ఉన్నాడు. డియస్పి లోగొంతుతో ఏదో వివరిస్తూ పక్కనే నడుస్తున్నాడు. యస్పి ముఖంలో చిత్రమైన రిలీఫ్ కన్పిస్తోంది.

పోలీసుల వలయం దోవ యిచ్చింది. పటాలం శవం దగ్గరికి నడిచింది. సర్కిల్ పిస్తోలు గుడ్డతో తీశాడు. యస్పీ కార్లో వచ్చిన ఫోటోగ్రాఫర్ ఫోటోలు తీశాడు.

"ఇంతసేపు ఇక్కడే పెట్టుకొని డ్రామా చేస్తున్నారా?" యస్.పి.

"పోస్టుమార్టం. ఆర్‌డీవో గురించి జీబు పంపాము. ఇంకా రాలేదు' డియస్పీ.

"నాన్సెన్స్" యస్పీ.

డియస్పి తికమక పడ్డాడు. "ఇలాంటివి ఇంత హంగామా చేస్తే

తరువాత పరిణా మాలు" ఇంగ్లీషులో యస్.పి.

"స్టేట్ లెవెల్ లీడర్ కద సర్ పైగా రిపార్టు" డియస్పీ.

"నీలాంటి చాతకాని అధికార్లే లీడర్‌ను చేసింది" యస్పీ.

డియస్పీకి ఏమనాలో తోచలేదు. యస్‌పి వాళ్లందరిని అక్కడే వదిలి కారు దగ్గరికి వచ్చాడు. విలేకర్లు చుట్టుముట్టారు.

"నో నథింగ్ టు స్పీక్" అంటూనే డియస్పీని పిలిచి అయిదు నిమిషాల్లో అయి పోవాలి". ఎట్లా వచ్చినవాడు అట్లానే కారెక్కి వెళ్లి పోయాడు. అతని వెంటే స్టెన్‌గన్‌ల సెక్యూరిటీ జీబు వెళ్లిపోయింది.

డియస్పీ ముఖం యస్పీ వదిలి వెళ్లిన ఫీలింగును పులుముకుంది.

"దిక్కుమాలిన ఇంగ్లీషు భాష కపటానికి, అబద్ధాల కోసమే పుట్టింది' ' పొడుగు విలేకరి.

పోలీసులు ఒక ధోతి కట్టుకున్న మనిషిని అతని అన్నయ్య అని తీసుకొచ్చారు.

అతని అన్నయ్య ఎత్తుగా ఉన్నాడు. అవే పెద్ద కళ్లు. అతను దివాళా తీసిన చిరు వ్యాపారిలా ఉన్నాడు. ముఖంలో చిత్రమైన అసహనం. అతనికి అదే ఊళ్లో సరిగా నడవని చిన్న బట్టల దుకాణం ఉంది. ప్రేమ, ఉద్వేగం, దుఃఖం, అన్నిటిని బతుకు పొడుగుతా అణచి పెట్టుకున్న దేబ ముఖం. అది బద్దలు కాగలదేమోనని తత్తరపాటుగా ఉన్నాడు. చూపెప్పుడో కోల్పోయినట్లుగా డియస్పీ, సర్కిల్ వెంటరాగా శవం దగ్గరికి నడిచాడు.

అలాంటి స్థితి అతనికి ముందే తెలిసినట్టు - ఆ స్థితిని ఎన్నోసార్లు ఎదుర్కొని సిద్ధపడినట్టు మృత్యువును బతుకంతా అనుభవించిన వాళ్లా - తీరా మృత్యువు ఎదురు పడితే ఎట్లా ఉంటారో అట్లా ఉన్నాడు.

ఒక కానిస్టేబుల్ డియస్పీ సైగ మేరకు శవం దగ్గరకు వెళ్లాడు.

"వద్దు" అతను గొనిగాడు.

హెడ్ కానిస్టేబుల్ అతని స్టేట్‌మెంటు రాసుకోవడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడు.

"అతను మీ తమ్ముడే కదా!" సర్కిల్.

పోలీసు తటపటాయించి శవాన్ని వెల్లకిలా పడుకోబెట్టాడు.

దూరంగా విలేకర్లు మునగాళ్ల మీద నిలుచుండి చూస్తున్నారు.

"ఈ పచ్చబొట్టు"

అతను తీవ్రమైన అలజడితో తలవంచుకున్నాడు.

"చెప్పు" సర్కిల్ గద్దించాడు.

అతను మాట్లాడలేదు.

యస్సై అతన్ని తాకుతూ నిలబడి "మీ తమ్ముడే కదా!"

"కాదు. మా తమ్ముడు ఇక్కడ లేడు".

సర్కిల్ హెడ్ కానిస్టేబుల్‌కు సైగ చేశాడు. అతను రాసుకునేది అతను రాసుకున్నాడు.

"పోస్టుమార్టం తరువాత శవాన్ని మీకు యివ్వం" అన్న గొంతుతో సర్కిల్.

"దిక్కులేని శవమని మీరే కాల్చేయండి. ఈ శవానికి నాకు ఏ సంబంధం లేదు" అతను అరిచినట్టే చెప్పి అక్కడి నుండి కదిలాడు.

అతను తన తమ్ముడైనందుకు ఇల్లు ఎన్నోమార్లు చిల్లం కల్లం చేయబడ్డది. ఇంటి మీది గూన పెంకులు విప్పదీశారు.

అతడు తన తమ్ముడైనందుకు అతనిమీది కోపం తను అనుభవించాడు. సోదాలు, ఊ అంటే పట్టుక పోవడాలు.

ఊగుతూ అతను వెళ్లిపోతుంటే స్వామి ఆ తొట్రుపాటును బద్దలు కాబోయే దుఃఖాన్ని పసికట్టాడు. అతని ఆత్మీయులు ఏడ్వడానికి కూడా ఇక్కడ వీలుకాదు. సంతోషాలే కాదు దుఃఖాలు పంచుకోవడమూ ఇక్కడ కష్టమే.

ఇన్నేళ్ల తరువాత తననెందుకు అతను కలవాలి? "నేను మరింక కలవలేకపోవచ్చు. ఎందుకో ఒకమారు చూడాలనిపించింది" అతను వీడ్కోలు చెప్తుతూ అన్న ఆఖరిమాట .

ఆఖరి సందేశం తనకే యిచ్చిపోయాడా?

స్వామి అంతరంగం మండుతోంది. మొన్న రాత్రి అంటుకున్న నరాల కొసలు మండు తున్నాయి. అది బాధా? దుఃఖమా?

నరాలు మండే మనుషులు - పడుకోలేరు, కూచోలేరు, నిలబడ లేరు. వాళ్లు తిరుగుతూనే ఉంటారు.

తన నరాలకు అంటుకున్న అగ్గేమిటి? అతని అంతరంగం, ఆలింగనం, స్పర్శ తనకు ట్రాన్స్‌మిట్ చేసిందేమిటి? అది మనిషి స్పృహయా? అది స్వేచ్ఛకు సంబంధించిన కాంక్షయా? అది మనిషి మీద

మనిషి మోపే సమస్త అధికారాల ప్రశ్నించే - పెళ్లగించే పెను తుఫానుయా? అది లౌకిక ముసుగులన్నీ చింపేసి మనిషి కోసం మరొక మనిషి వెతికే వెతుకులాట - వెతకడం - పరితపించడం - ఒక్క మాటలో తలకిందుల అసంబద్ధ క్రూర దోపిడీ ప్రపంచాన్ని తస్కరించడమా? స్వామికి తలంతా అక్కడి వాతావరణంలాగే గందరగోళంగా ఉన్నది.

సర్కిల్‌కు వెలపరంగా ఉన్నది. అతని అన్నయ్య శవం మీద పడి ఏడుస్తాడనుకున్నాడు. అతను ఏడిస్తే తను రిలీఫయ్యేవాడు.

డియస్పీ హడావిడి పడుతున్నాడు.

"యస్‌పి గారు వెళ్లిపోయారు సార్. మేము శవాన్ని చూస్తాము" విలేకర్లు.

"నో కుదరదు" అంటూనే సర్కిల్‌ను పిలిచి "వీళ్లను పంపిచివేయి' ' అన్నాడు.

శిక్షణ, క్రమశిక్షణ, ఉద్యోగం, బాధ్యత వీటన్నిటిని నిలబెట్టుకోవడానికి తనను తాను సదా సంసిద్ధపరుచుకోడానికి తనకు తాను చెప్పుకునే ఫిలాసఫీ కూలిపోయింది. "అదంతా ఉత్త హంబక్ - అధికారమంటే దులిపేసుకోవడం - దులుపుకోజాలక మిగిలేవాడు తన చేతులు తన నెత్తిమీదే పెట్టుకోవడం - అంటే దీనికంతా పూర్తి బాధ్యత తనమీదే పడినదన్న మాట - చిత్రమైన వేట".

మనిషి కదలిక లోలోపల తీవ్రమై అంతర్ బాహిర్ ప్రవర్తనల సమన్వయం కుదరక - అతని చావు పరిణామాల నీలినీడల ఉద్రిక్తతలో సర్కిల్ ముఖం.

విలేకర్లను దూరంగా తీసుకపోయాడు.

"టెన్షన్ మీకు తెలుసు కదా!"

"కాని సర్ మేం వార్తలు రాయాలి కదా!" విలేకరి.

"రాసుకోండి. యస్ రాత్రి ఒంటిగంటా పది నిమిషాలకు పెట్రోలింగు పార్టీకి అనుమానాస్పద పరిస్థితిలో ముగ్గురు మనుషులు తారసపడ్డారు. పోలీసు పార్టీని చూసి పరుగెత్తబోయారు. పట్టుకోవడానికి పోతే కాల్పులు చేస్తూ పరుగెత్తారు. పోలీసు పార్టీ ఆత్మరక్షణార్థం".

"పరుగెత్తే ఆ ముగ్గురు ఎన్ని రౌండ్లు కాల్చారు?".

"మేం ఎంక్వయిరీ చేస్తున్నాం".

ఈ కాలనీ వాళ్లు అయిదు రౌండ్ల శబ్దాలే విన్పించాయంటున్నారు. శవం మీద అయిదు తూటాల గుర్తులే ఉన్నాయి. అవి పోలీసులు కాల్చినవే. పదిమంది పెట్రోలింగు పార్టీలో ఎవరికైనా గాయాలయ్యాయా?"

సర్కిల్ తికమకపడ్డాడు.

"పెట్రోలింగు పార్టీలోని పోలీసులెవరినైనా మేము కలవొచ్చా?"

"నాన్సెన్స్" సర్కిల్ కోపంగా.

"సర్ గోతిలో పడిపోయి కుడికాలు విరిగిపోయినట్టు కార్మికులు చెప్పుకుంటున్నారు. మేం శవాన్ని చూడాలి".

"ఇంపాజిబుల్. బయట వేల మంది కార్మికులు - శాంతి భద్రతల సమస్య - మీరేదో బయట వాగుతారు. రెండు జిల్లాల్లో అప్రమత్తం చేశాం.

"ఇది ముందే తెలిసి పద్ధతి ప్రకారం జరిగినట్లుగా కార్మికులు చెప్పుకుంటున్నారు. మీరేమంటారు?"

సర్కిల్ ముఖంలో నెత్తురు చిమ్ముకొచ్చింది. అయితే కోపానికి పోతే డిప్లమసీ - తను ఇందులో ఇన్‌వాల్వు అయినట్టుగా వీళ్లు రాస్తే -

"ఇది రాయొద్దు. ఐసే దిసీజ్ టూమచ్ - రాస్తే ఏమౌతుందో మీకు తెలుసు" కరుకుగా మాట్లాడాడు. కాని దగ్గరికి నడిచాడు.

సర్కిల్ మాటల కోసం తడుముకున్నాడు. తను సూత్రధారుడు కాదని పాత్రధారుడు మాత్రమే అని చెప్పాలని ఒత్తిడి కంఠంలో గురగుర లాడుతుంది.

"వెరీ బ్రేవ్ మ్యాన్" సర్కిల్ టోపి తీసి చేతిలో పట్టుకొని.

విలేకర్లకు కావాల్సింది అదికాదు. అందరికి కాకున్నా మాట్లాడని స్వామి లాంటి వాళ్లకు కాదు.

"కాని మీరు తప్పక చెప్పి తీరవల్సిందే" ఒక కుర్ర విలేకరి.

"వాట్ - పారిపోయిన ఇద్దరిలో నువ్వొకనివని తోసేస్త. అక్కడ చెప్పుత" సర్కిల్ కర్కశంగ మాట్లాడి వెళ్లిపోయాడు.

అప్పటికే శవాన్ని వ్యానులోకి ఎక్కించారు. వ్యాన్ల పటాలం కదిలింది.

మరో అయిదు నిమిషాలల్లో ఆ వీధిలోనుండి శవం వెళ్లిపోయినా ఆ వీధి దిగ్బంధం అట్లాగే కొనసాగింది.

★ ★ ★

అతి విశాలమైన రైసు మిల్లు ఆవరణలోకి మారుతి కారు దూసుకుపోయింది. తెరిచిన రేకు తలుపులు మూస్తూ వాచ్‌మన్ తను చేసిన నమస్కారం శేఠ్ పట్టించుకోనందుకు మనసులో ఏదో గొనుక్కున్నాడు.

ఆఫీసు గది ముందు తల వెంట్రుకలల్లో వరి ఊక - ఒళ్లంతా తౌడు నింపిన హమాలీల్లు - రైసు మిల్లులోని యితర ఆడ మగ కార్మికులు నిలుచుండి ఉన్నారు. ఆఫీసు పక్క ఐదారు లారీలు ఆగి ఉన్నాయి. డ్రైవర్లు, క్లీనర్లు కారును చూసినవాళ్లు ఆఫీసు దగ్గరకి పరుగెత్తుకొచ్చారు.

ఆ రైసుమిల్లు అధినేత చంద్రశేఖర్ కారు దిగి నిలుచున్నాడు.

"సీజన్ టైం - కలకత్తాకు లోడు పెడుదామనుకున్నామా? పైగా అయిదారు లారీలు లోడ్ తెచ్చేవి ఉన్నాయి" గుమస్తా చెప్పుకుపోతున్నాడు.

కాకి నిక్కరు వేసుకున్న రొడ్డ రాములు అనే మిల్లు ఆపరేటర్ "ఇగోబయి అదంత తెలియదు. మా మనిషి చచ్చిపోయిందు పోతం" అని చెప్పి లోపలికి వెళ్లిపోయాడు.

కిరకిరలాడుతూ, దబదబలాడుతూ తిరగాల్సిన రైసు మిల్లు ఆవరణంతా నిశ్శబ్దంగా ఉన్నది.

చంద్రశేఖర్ క్రీగంట అందరినీ చూశాడు. అదో విధమైన చెమటకంపుతో కలగల్సిపోయిన తౌడు వాసన. పొగాకు కంపు వ్యాపించింది.

రొడ్డ రాములు హమాలీల నాయకుడు. అతనన్నాడంటే పని ఆగిపోయినట్లే లెక్క. ఆగిందంటే ఆగిందే. మనసులో లెక్కించుకున్నాడు లెక్కించుకుంటూనే తన గదిలోకి నడిచాడు.

"అరె లాభం - నష్టం సేఠ్ కెరుక మేం బోతం" బొంగురు గొంతు ఆడామె.

గుమాస్తా లోపలికి వచ్చాడు. ఏదో చెప్పబోయాడు.

"ఫోన్‌చేసి చెప్పు ట్రాన్స్‌పోర్టు ఆఫీసుకు, లారీలను రేపు పంపమను. పర్చేజింగుకు పోయిన వాళ్లకు కబురు పంపు" చంద్రశేఖర్ కుర్చీలో కూర్చుంటూ.

అంటే రైసు మిల్లు బందన్నమాటే. గుమాస్తా బయటికొచ్చి ఆమాటే చెప్పాడు.

వాళ్లు వెళ్లిపోతున్న అడుగుల చప్పుడు. వాళ్ల ముఖాలల్లో తను చూసిన విషాదాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకున్నాడు. ఆ వార్త తెలిసినదగ్గరి నుండి

ఎక్కడో ఏదో పోటెత్తుతోంది. కలవెల పడుతోంది. అయినా తనకు హమాలీల ముఖంలోని భావం కలుక్కుమనిపిస్తోంది. ఈ రైసు మిల్లులో నేమిటి? ఈ టౌనులోని హమాలీల కందరికి అతను నాయకత్వం వహించాడు. తాను అనేక గొడవల్లో యిరుక్కున్నాడు.

రైసు మిల్లు దాదాపు మూతబడే స్థితిదాకా తను మొండికేసి కూర్చున్నాడు. తనకు లోపల ఆ డిమాండ్లు న్యాయమైనవని తెలుసు. కాని లాభం? వాళ్లడిగింది నయాపైస వంతే. కాని అది దండం పెట్టో బతిమిలాడో అడుక్కుంటేనో? యిచ్చేవాడు. యిచ్చేవాడా? వాళ్లు పోరాడి సాధించుకున్నారు. పోరాటం అలవాటైతే, తీరా పరిష్కరిస్తే చిత్రమైన స్థితిలో సాగింది.

చంద్రశేఖర్ కుడివేపునున్న ఫోన్ మోగింది.

'అరె బాపు ఏమి చేస్తున్నావు?' అవతలి కంఠం మార్వాడి సేట్ చున్నిలాల్‌దని తెలుసు.

చంద్రశేఖర్‌కు ఏమి మాట్లాడాలో తెలియలేదు.

'రైసుమిల్ పనిచేస్తోందా?"

"లేదు".

"మా యింటికి రారాదు" చున్నీలాల్.

చంద్రశేఖర్‌కు ఎటుపోవాలో తెలియకుండా ఉన్న స్థితి నుండి చున్నీలాల్ ఫోన్ తెరిపిన పడగొట్టింది. లేచి నిలబడి ఒళ్లు వరుచుకున్నాడు. సాధారణంగా చంద్రశేఖర్ ఎప్పుడూ ఏదో మాట్లాడేవాడు. కాని ఈరోజు మాటలన్నీ ఎగిరి పోయినట్టున్నది. లింకులు ఫోన్లు లారీల వెంట చెక్‌పోస్టులు, మామూల్లు - రైతుల దగ్గర ధాన్యం కొనుగోళ్లు - ఆర్డర్లు ఒకదాని వెంట మరొకటి అలాంటి లింకులన్నీ తెగిపోయినట్టుగా ఉన్నది.

మారుతీ కారెక్కి గేటు దగ్గరికి రాగానే వాచ్‌మన్ గేటు తెరిచాడు.

"మన్ బహద్దూర్ ఇదర్ ఆవో" అన్నాడు.

"లోడ్‌లొస్తే లోపలే పెట్టు - జాగ్రత్త - రాత్రి మంచు కురుస్తుందేమొ? సాయంత్రం కాస్త టార్ఫాలిన్ కప్పు నిన్న సాయంత్రం తెచ్చిన వడ్లు ఆపక్కనున్నాయి" జేబులో నుండి వంద రూపాయల నోటు తీసి యిచ్చాడు.

వాచ్‌మన తీసుకోవాలా వద్దా అని తటపటాయించి తీసుకున్నాడు.

కథా నిలయం 2973 శ్రీకాకుళం

దోవ పొడుగుతా జనం - నల్లటి దుమ్ము - షాపులన్ని మూతపడి వ్యాపార లావాదేవీలన్ని వాటికవే స్తంభించి పోయాయి.

ఆ టౌనుకు బందులు కొత్తకాదు. వారంకొకరోజు సెలవు. ఆ రోజుల్లో కూడా వ్యాపారం దొడ్డిదారిన నడుస్తూనే ఉంటుంది.

వ్యాపారులు, దుకాణాలల్లో పనిచేసే గుమాస్తాలు ఆ దుకాణాల చుట్టే తిరుగుతుంటారు. వ్యాపారులు ఎన్నడూ ఆ గొడవల్లో నుండి విముక్తులు కారు.

తనకు లాగే వ్యాపారస్తుల మెదళ్ల స్తంభించాయా?

పరధ్యానంగా, చాలా నెమ్మదిగా కారు నడుపుతూ వీధులల్లో తిరిగే మనుషుల మొఖాలు చూశాడు. నిజంగా తనకు కొత్తగా వింతగా ఉన్నాయి ముఖాలు. తను మనిషి మొఖం చూడక ఎన్నో ఏండ్లయ్యిందా? ముఖాలు ఇన్ని భావాలకు నిలయాలా? డబ్బు లావాదేవీలు వీళ్లకు పట్టవా? కాదు డబ్బు లావాదేవీల స్థానే - తెలియని చావు బతుకుల మీమాంస చోటుచేసుకున్నదా?

కారు చౌరస్తా చేరుకున్నది. కదలడానికి వీలులేనంతగా జనం - వీధి అంచులో నుండి తనకు తెలిసిన వ్యాపారస్థులు వీధిలో అందరిలాగే అసంబద్ధంగా తచ్చాడుతున్నారు.

వాళ్లకు చనిపోయినతనికి ఏమిటి సంబంధం? పైగా అతను వాళ్ల పక్షంవాడు కాదు. లాభం - నష్టం -డబ్బు కాక మరేమి ఉంటుంది? తనకెందుకీ దుర్గ. అందరికీ ఏదో కావాలి? ఇంతకాలం వ్యాపారంలో లాభానికి నష్టానికి దేవుణ్నో, అదృష్టాన్నో నమ్మేవాళ్లు. కాని ఈ గనుల ప్రాంతంలో మొదలైన అలజడి వ్యాపారంలో కూడ వ్యాపారస్తులు అనుభవించారు.

చంద్రశేఖర్‌కు చిత్రమనిపించింది. తను ఇట్లా ఆలోచిస్తానని అనుకోలేదు. ఔను వ్యాపారాలన్నిటికి అంతర్గత లింకేదో ఉన్నది. వ్యాపార కదలికలకు లోపల బయట లింకు లున్నాయి. అతనికి కొన్ని వ్యాపారాలు పడిపోవడానికి, కొన్ని పైకి రావడానికి సంబంధమున్నదా? అది స్పష్టం కావడం లేదు.

కారు కదిలింది. కాసేపట్లోనే ఇరుకు గల్లీలో నుండి సేఠ్ చున్నీలాల్ మేడ ముందు కారాగింది. ఆ ఇల్లు రాజస్తానీ పద్ధతిలో పైకి చూస్తే అంత పెద్దగా ఉండదు గాని - లోపల చాలా గదులు.

చంద్రశేఖర్ ఇంటికి ఎడంగా కారాపాడు. కాని దిగబుద్ధి కాలేదు. అందరు మార్వాడీలే ఉంటారు. తనొక్కడు తప్ప. వాళ్ల సంతోష సమయాలల్లో 'బంగు' తాగుతారు. పైగా తను ఆ చెత్త మాటలు వినలేడు.

అక్కడ కారున్నదని - అందులో చంద్రశేఖర్ కూర్చున్నాడని పట్టించుకోకుండానే - మొదటి తరం మార్వాడీలు పాన్ నములుతూ లోపలికి పోతున్నారు.

ఇక్కడి బొగ్గు గనుల ప్రాంతంలో డబ్బు మనుషుల దగ్గర కదలడంతోనే మార్వాడీలు వచ్చి చేరారు. బహుశా దాని వాసనవెంటే పోతారేమో? నిత్యావసర టోకు, చిల్లర వ్యాపారాలతో పాటు బట్టలు, మందుల షాపుల్లోకి విస్తరించారు.

అప్పుడు మార్వాడీలకు తగువులు లేవు. వ్యాపారంలో పోటీ ఇవ్వాల్టిలాగా లేదు. మహా అయితే స్థానిక వైశ్యులతో సర్దుబాటు ఘర్షణలు, చిల్లర మల్లర ఉండేవి. నిజానికి అప్పటికి ఇక్కడి కోమట్లకు పెద్ద వ్యాపారాలు తెలియవు.

చిన్నవో, పెద్దవో కార్మిక సంఘాలు వచ్చాయి. కార్మికులు యాజ మాన్యం వీళ్లిద్దరి మధ్య ఉత్పత్తితో ముడిపడి ఉండే ఘర్షణలు పెరిగాయి.

భయం భయంగా వచ్చిన పల్లెవాళ్లు - అందునా దొరల కింద బాంచె బతుకు బతుకలేక వచ్చిన మాల మాదిగ లాంటి హరిజన కులస్థులే కార్మికులల్లో ఎక్కువగన్క, వాళ్లు దేనితోను ఘర్షణ పడలేదు. పల్లెల్లో సంఘాలు పుట్టి పెరిగాయి. 'దొర ఏందిరో దొరతనమేందిరో' అంటున్నారు. పోలీసులు - అరెస్టులు ఒక కాలు పల్లెలో ఒక కాలు బొగ్గుబాయిలో ఉండే కార్మికునికి అన్నీ తెలిసిపోయాయి. పైగా పల్లె కలలు కల్లలైనాయి. అంతో యింతో కార్మికుని గురించి మాట్లాడే కార్మిక యూనియన్లు యాజమాన్యం భాష, మాట నేర్చుకున్నాయి. ఇక్కడ లడాయి మొదలయ్యింది.....

ఔను సరిగ్గా ఇప్పుడే ఇక్కడ అన్ని వ్యాపారాలను దెబ్బతీస్తూ కొత్త వ్యాపారం రంగం మీదికొచ్చింది. అది సారా, బ్రాంది వ్యాపారం.

అప్పుడు తనెక్కడున్నాడు? చున్నీలాల్ దయాదాక్షిణ్యాలతో పెట్టుకున్న కిరాణా వ్యాపారం దివాళా తీసిన దశలో ఉన్నాడు. తను కోన్‌కిస్కాగాడు. కాని ఆ గొడవలన్నీ తాను చూశాడు.

అప్పుడు నిత్యావసర సరుకుల మార్వాడీలకు, వాళ్ల కనుసన్నల్లోనే

ఉన్న వైశ్యులకు సారా బ్రాంది వ్యాపారులకు మధ్య తగాదాలు ముదిరాయి. పండుగలు, గణేశ పూజలు వగైరాలల్లో ఇవి బైటపడేవి. సారా బ్రాంది వ్యాపారాలు చేపట్టింది - పల్లెల్లో పనులు బందు పెట్టబడి సాంఘిక బహిష్కారానికి గురైన భూస్వాములు, లేదా కార్మిక సంఘాల నాయకులు, చిట్టీ వ్యాపారాల వాళ్లు పైగా పల్లెలల్లో లొల్లులు చూసివచ్చినవాళ్లు.

నిత్యావసర సరుకుల వ్యాపారంలో మొండి ఖాతాలు మొదలయ్యాయి. మొండి ఖాతాల వసూళ్లకు గుండాలు అవసరమయ్యారు. అటు యిటు షాపుల మీద దాడులు చేసుకునేవారు.

అట్లా వ్యాపారంలో ఘర్షణ మొదలయ్యింది. అప్పుడు పోలీసులు, రాజకీయ పార్టీల వాళ్లు - వీళ్ల కాక గూండాలు అవసరమయ్యారు. అప్పుడూ మక్బూద్ అనే గూండా రంగ ప్రవేశం చేశాడు.

చిన్న చిన్న వ్యాపారాలు దివాళా తీశాయి. లేకపోతే తీయించారు. సారా, బ్రాందీ వ్యాపారాలు మామూళ్లు యిచ్చాయి. వాడు మకుటంలేని మహారాజయ్యాడు. పెద్ద వ్యాపారాలు మరింత పెద్దవయ్యాయి. కార్మికులు అల్లల్లాడిపోయారు. మక్బూద్ గ్యాంగు వాడవాడలా వెలిసింది. సమస్తం వాడి శరణుజొచ్చింది. దొమ్మీలు, హత్యలు, మానభంగాలు మామూలై పోయాయి.

అలాంటి స్థితిలో అధినాయకుడు మక్బూదును పట్టపగలు పెద్ద బజారులో హత్య చేశాడు. అప్పుడు అతను అందరి మనసుల్లోకి వచ్చాడు. అప్పుడు ఈ పట్టణం నరకాసురుడు వధింపబడినప్పటిలాగా పండుగ చేసుకున్నది.

చంద్రశేఖర్ కారులో నుండి దిగి డోర్లు లాక్ చేసి మేడమెట్లు ఎక్కాడు.

చున్నీలాల్ గదిలో తెల్లని పరుపులు పరిచున్నాయి. బాలీసులకు చాలామంది మార్వాడీలు చేరి ఉన్నారు.

"బేటా ఆవో!" చున్నీలాల్ ఆప్యాయంగా పిలిచినా చంద్రశేఖర్ ఒక మూల కూర్చున్నాడు.

వాళ్లు అప్పటికే చాలా మాట్లాడుకున్నట్లున్నది.

"మన పిల్లలు చెడిపోతున్నారు" చున్నీలాల్ కొత్త పాన్ దవడకేసి ఒక పాన్ చంద్రశేఖర్ కోసం పంపాడు.

చున్నీలాల్ ఎర్రగా పొట్టిగా ఉన్నాడు. చిన్న కళ్లు.

"అదికాదు కాక! మక్బూద్ మర్డర్ కాకపోతే మనం దుకాణాలు తీసేవాళ్లమా?" మోహన్‌లాల్ అన్నాడు.

వీళ్లు తనలాగే ఆలోచిస్తున్నారా? ఎందుకు? అంటే వ్యాపారంలో మళ్లీ కొత్త రాబో తున్నదా? మళ్లీ బలాబలాలు మారబోతున్నాయా?

"అది నిజమే మోహన్‌లాల్ బేటా! వ్యాపారస్తుడు పంతాలకు పోతే దివాళా తీస్తాడు" చున్నీలాల్.

"హోల్‌సేల్ ఆయిల్ మర్చంట్ నందూనూ ట్రేన్‌లో చంపేస్తే నువ్వు ఇట్లాగే అన్నావు" హీరాలాల్ కేడియా.

"ఆ వ్యాపారం అందరం కలిసి నందు తమ్మునికి నిలబెట్టామా లేదా? మనం చాలా దూరం నుండి వ్యాపారం కోసం వచ్చాము. లోకల్ గొడవల్లో యిరుక్కుంటే నిరంజన్ కుటుంబం లాగా అయిపోతుంది" రాధే శ్యామ్ అన్నాడు.

"నువ్వు లక్ష చెప్పు అతను సారాబందు పిలుపివ్వకపోతే మనం ట్రేన్ ఎక్కేదుండే - హోల్ సేల్ - రిటేల్ కుప్పకూలేవి" మదన్ అన్నాడు.

"మనిషి మామూలుగానే ఉన్నడట చూడాలె" గణేశ్ లేచి నిలుచున్నాడు. అతని వెనుకే మరికొంతమంది యువకులు వెళ్లారు.

చంద్రశేఖర్‌కు చెప్పరాని ఒంటరితనం. తను కలువజాలడు. అతనికి తెలియకుండానే అతని ఆలోచనలు సాగుతున్నాయి.

మార్వాడీ యువకులు చాలామంది కిరాణా, బట్టలు వొదిలిపెట్టి కంజ్యూమర్ వస్తువుల వ్యాపారాలల్లోకి మారారు. అవి ముంచేవో తేల్చేవో చున్నీలాల్ లాంటివాళ్లకు అర్థం కావడం లేదు. షేర్ వ్యాపారమని లక్షలాది రూపాయలు పెట్టి వొట్టి కాగితాలు తీస్తున్నారు. వ్యాపారంలో కుదురులేని పాత వ్యాపారస్తులు షేరు కబుర్లతో కాలం గడుపుతున్నారు.

ఇంతకు ముందు డబ్బు లావాదేవీలు ముసలివాళ్ల చేతుల్లో ఉండేవి. బ్యాంకుల మాట ఎరుగరు. కోట్లు లక్షలు 'గిరిగిరి' బ్యాంకుల ద్వారా చేతులు మారేవి. ఇవి బయట తెలిసేవి కావు. ఇప్పుడు వ్యాపారం తేటతెల్లమైంది. పరుగు పందెమయ్యింది.

"బేటా మాట్లాడవు" చున్నీలాల్.

"ఏమీలేదు కాక - నాకివన్నీ తెలియవు" అని లేచి నిలుచున్నాడు.

మెట్లు దిగుతుంటే మరెక్కడికి పోవాలే అర్థం కాలేదు. కాని అక్కడ ఉండలేడు. బహుశా అన్ని కులాల వ్యాపారస్థులు ఇలాగే అనుకోకుండానే కలుసుకొని ఉంటారు.

కారు ఎక్కి వీధిలోకి రాగానే - ఎటు పోవాలో అర్థం కాకుండానే పెద్ద బజారులోకి వచ్చి లక్ష్యం లేకుండానే పోనిచ్చాడు. ఊరికే గల్లీలకు పెట్టిన పేర్లు చదివాడు. ఇంత పెద్ద పారిశ్రామిక పట్టణంలో కూడా ఎవరిని ఎవరు కలువరు. కులాల పేరు మీదనే వాడలు - ఒకే కులస్థులు కాకుండా ఒక ఊరి వాళ్లంతా ఒకే దగ్గర ఇల్లు కట్టుకున్నారు. పల్లెలన్నీ నడిచొచ్చి దేనికదే ఇక్కడ ఏర్పడి పోయాయి.

తోవలో పద్మశాలి వాడకు - వెంకటస్వామి తనను గుర్తుపట్టి ఆపాడు.

తను పిలిచాడో అతనే వొచ్చాడో గాని కారెక్కాడు.

"గూండాల పెంచి పోషించి - లక్షలు, కోట్ల సారా వ్యాపారాన్ని కంట్రోలు చేశాడు. శేఖర్ సేఠ్! నీకిది తెలుసా సారా వ్యాపారస్తులంతా అయితే అధికార పార్టీ - కాకపోతే ట్రేడ్ యూనియన్ల నాయకులు అంతా కలిసి మరో మనిషిని బతక్కుండా చేసిండ్లు" అప్పటికే వెంకటస్వామి కొద్దిగా తాగినట్టున్నాడు.

చిత్రంగా మందిలో కూడా వ్యాపారుల గుంపులు వాళ్ల వ్యాపారాల బట్టే ఉన్నాయి. బ్యాంకు అప్పులతో పెద్ద పెట్టుబడులతో స్కూటర్లు, టీవీలు అమ్మేవాళ్లు - బట్టల దుకాణాల వాళ్లు చిన్న దుకాణాల వాళ్లు.

"మీరు చూసొచ్చారా?" వెంకటస్వామి.

కారు చంద్రశేఖర్ ఇంటి ముందాగింది. నూనె పేరిన వెంకటస్వామి ముఖాన్ని పరిశీలనగా చూసి "లేదు" చంద్రశేఖర్.

"చిత్రంగా ఉందే. చూడనిస్తలేరు. నేను పాయిచ్చిన హాస్పిటల్‌కు పోస్టుమార్టమ్‌కు తీసుక పోతరనుకుంట. అటు పోతుండగా మీరు కలిశారు. పోదామా?" వెంకటస్వామి.

ఔను - కాదనకుండా చంద్రశేఖర్ బిల్డింగ్ మెట్లు ఎక్కసాగాడు.

వెంకటస్వామి అనుసరించాడు.

అతన్ని తానెరుగును. అంతకన్నా అతని అంతరంగాన్ని తానెరుగును. వెంకటస్వామికి చెప్పితే గుడ్లు మిటకరిస్తాడు. బహుశా వ్యాపారస్తుడు దేన్ని

నమ్మకుండా నమ్మినట్లు నటిస్తాడేమో?

మెట్లమీద చప్పుడుకు చంద్రశేఖర్ భార్య ఎదురొచ్చింది. ఆమె మట్టిముద్ద లాగా అందవిహీనంగా ఉంటుంది. డబ్బుతో వొచ్చిన వొళ్లుతో కదలడమే కష్టమన్నట్లుగా ఉంటుంది. అతనికి భార్య అంటే కనపడని మంటే. కనీసం ఆమె ముఖమన్నా చూడకుండా తన గదిలోకి నడిచాడు.

కార్పెట్లు అందమైన మంచం దాని పక్క సోఫాలు. వెంకటస్వామి ఏదో మాట్లాడుతూ అతని భార్య దగ్గరే ఉండిపోయాడు.

లోలోపల ఏదో కుప్పకూలినట్లు - సర్వశక్తులు ఉడిగిపోయినట్లు మంచం మీద ఒరిగాడు. మొదట ఆ వార్త తెలిసినప్పుడు సంతోషం కలిగినట్టే అన్పించింది. పట్టించుకోనట్టే రెండు గంటలు అన్పించింది.

వెంకటస్వామి వచ్చి సోఫాలో కూలబడి "నిజానికి మన వ్యాపారస్తులు పండుగ చేసుకోవాలి. అందరం తాగాం - కాని ఎందుకో నిషా ఎక్కలేదు. సంతోషం కన్నా ఏదో అయిపో తున్నది" అన్నాడు విచారంగా.

చంద్రశేఖర్ లోపలి గదిలోకి వెళ్లి విస్కీ బాటిల్ తెచ్చాడు. వెంకటస్వామి గ్లాసులు జీడిపప్పు లోపలి నుంచి తెచ్చాడు.

బాటిల్ ఎత్తి చంద్రశేఖర్ రా కొట్టి గుప్పుమంటూ మంటేదో లేవగా వెంకటస్వామిని గదిలో విడిచి తన అంతరంగిక గదిలోకి వెళ్లాడు.

తను ఇరవై అయిదు సంవత్సరాల క్రితం పల్లె నుండి అయిదు కిలోమీటర్లు నడిచి తాలూకా సెంటర్‌కు పాలు మోసిన రోజులు. అంతకన్నా ముందు తన చిన్నతనం ఆకలితో చలిలో గడువని దీర్ఘ రాత్రులు. ఆకలికి తాళలేక పాత గుడ్డ సంచి మొలకు కట్టుకొని వరి కోతల సీజన్‌లో రాళ్ల దగ్గర తౌడు అడుక్కుని బొక్కినది. ఆ తరువాత రైళ్లల్లో సంత్రా పళ్లు అమ్మింది. అయినా బతుకు గడువక ఇక్కడికి బావ దగ్గరికి వచ్చిన రోజులు. చున్నీలాల్ దుకాణంలో ఉద్యోగానికి కుదిరిన రోజులు.

ఎదురుగా నిలువెత్తు అద్దం. చంద్రశేఖర్ అద్దంలో తనను తానే చూసుకున్నాడు. నిగ నిగలాడే బుగ్గలు నునుపుదేలిన శరీరం మెడలో గోల్డు చైను.

లోపలెక్కడో ఏదో పెళ్లగించబడుతోంది. అంగీ విడిచి వీపు చూసుకున్నాడు. వీపంతా కాలిన గుర్తులు అట్లాగే ఉన్నాయి. చలికాలంలో చలికి తాళలేక కప్పుకోను, తొడుక్కోను బట్టలు లేక కర్రమొద్దుల నెగడు దగ్గర

పడుకుంటే వీపంతా కాలిపోయింది.

తన పెళ్లి చున్నీలాల్ దుకాణంలో అమ్మకానికి కుదిరినప్పుడు జరిగింది. అ అప్పు చున్నీలాలే యిచ్చాడు. తను మార్వాడీలనుండే నేర్చుకున్నాడు. కనపడని యుద్ధాలు, రక్తపాతాలు వ్యాపారంలో జరిగాయి. అంతదాకా ఒకదానికొకటి ముడిపడి ఏకచక్రాధిపత్యంగా ఉన్న వ్యాపారం దాన్ని బద్దలు కొట్టినవాడు 'అతను' - అన్ని రంగాలల్లో మామూలు వ్యక్తులు ప్రవేశించినట్లుగానే తనబోటి వాడు నిలదొక్కుకున్నాడు. మక్సూద్ హత్యతో వ్యాపారులు ఊపిరి పీల్చుకున్నారు. పెద్ద తిమింగళాలు చెల్లాచెదురయ్యాయి.

అలాంటి సమయంలో నాలుగుసార్లు నాలుగుచోట్ల కిరాణా దుకాణాలు దివాళా తీసినట్టు నటించి ఈ స్థితికి వచ్చాడు.

అంటే ఆయంపట్టు తనకు తెలిసిందన్నమాట. అయినా పైకి పెరిగినట్టు కనిపించినా లోపల బోలు అని తనకు అన్పిస్తోంది. ఎందుచేత? తను తనకు తెలియకుండానే అతనితో పోటీ పడినట్టా? తను సర్వస్వాన్ని ఒదులుకున్నాడు. అతను 'ఒదిలిపెట్టిందే' తన సర్వస్వం అనుకున్నాడు.

ఇప్పుడు మురికిచేతుల - బట్టలు లేని పోరడు కాదు. చంద్రడు కాదు - చంద్రశేఖర్. అయినా వెలితి అదేమిటో తెలియడం లేదు.

చంద్రశేఖర్ ముందు గదిలోకి వచ్చేసరికి వెంకటస్వామి సగం బాటిల్ ఖాళీ చేశాడు. అది చలికాలమే అయినా పైన పంఖా తిరుగుతున్నా ఎందుకో వెంకటస్వామికి చెమటలు పట్టాయి.

"ఏం గాదు. ఒక్కడు ఈ దేహం ఒదిలి అందరిలో పరకాయ ప్రవేశం చేశాడు. మరింక ఎవడు మునుపటి తీర్గ ఉండడు. ఉండరుగాక ఉండరు. నాకు చెప్పొస్తలేదు. అతను మనుషలందరి లోపల ముట్టు కున్నడు అంతే బస్. వెంకటస్వామి లేచి నిలబడి తమాయించుకున్నాడు.

"పా పోదాం పద ఆఖరిసారిగ చూద్దాం" వెంకటస్వామి.

చంద్రశేఖర్ మౌనంగా అతన్ని అనుసరించాడు.

హాస్పిటల్ గోడల మీద - హాస్పిటల్ ముందునే గల దుకాణాల కప్పుల మీద ఎట్లా తెలిసిందో గాని అక్కడంతా జనం నిండిపోయి ఉన్నారు.

అంబులెన్స్ వచ్చి ఆగింది. పోలీసులు లాఠీచార్జి చేశారు. జనాన్ని చెదరగొట్టారు. లౌడు స్పీకర్లో అరుస్తున్నారు. బర్రుబర్రున అనేక వాహనాలు

హాస్పిటల్ దగ్గరికి పరుగెత్తుకొచ్చాయి.

హాస్పిటల్ మనుషుల తొక్కిడితో అల్లల్లాడిపోతోంది. అంతకు ముందే పెద్ద గనుల అధికారులు వచ్చి చేరుకున్నారు. జనరల్ మేనేజర్లు, పిట్ మేనేజర్లు, ఇంజనీర్లు, డాక్టర్లు, ట్రేడ్ యూనియన్ నాయకులు, అయిదారుగురు పెద్ద వ్యాపారస్తులు అందరు అక్కడే ఉన్నారు. అందులో చంద్రశేఖర్ కూడా ఉన్నాడు.

మందిని చీల్చుకొని అంబులెన్స్ సరిగ్గా హాస్పిటల్ లోపలి కాంపౌండులో ఆగింది.

ఒక్కసారిగా కలకలం. చిత్రమైన బెదరు, వొనుకు, ఉత్సుకత - అన్నీ కలగల్సిన చిత్రమైన స్థితి.

మనిషి ఎట్లా ఉంటాడు? బొగ్గు గనులలోని చట్టాలను, ఉత్పత్తిని, కార్మికులను, అధికారులను, వ్యాపారులను అన్నింటిని చదరంగంలోని పావుల్లాగా కదిపిన ఆ మనిషి ఎలా ఉంటాడు?

"అతనికి లేబర్ చట్టాలన్నీ క్షుణ్ణంగా తెలుసు" సీనియర్ పర్సనల్ ఆఫీసరొకాయన పట్టలేక పక్కాయనతో గుసగుసలాడాడు.

"రూల్సేముంది నాబొంద. అంతా రొడ్డకొట్టుడే" ఇంకో ముసలి అండర్ మేనేజర్ గొణిగాడు.

"ఏజంటు ఫణిక్కర్‌ను చంపిన తరువాతే గదా! చిట్టీ రాస్తే బాయిలు బందయినాయి" ఇంకో కుర్ర మేనేజర్ కోపంగా ముఖం పెట్టి.

"ఎంతటి వానికైనా దౌర్జన్యం చేస్తే ఈ గతి తప్పదు" అన్నాడు ఒక ఇంజనీరు.

నాలుగుసార్లు చావు తప్పించుకున్న ట్రేడ్ యూనియన్ నాయకు డొకడు తన గన్‌మెన్ వెంటరాగా తను నాయకుడన్న మాటనే మరిచి తోసుకొని ముందుకు పోబోయాడు.

పోలీసులకు అంతమందిని కంట్రోల్ చెయ్యడం అసాధ్యమౌతోంది.

హాస్పిటల్ సూపరింటెండెంటు ఆ మందిలో నుండి జనరల్ మేనేజర్‌ను తీసుకొని తన గదిలోకి వెళ్లిపోయాడు.

సాధారణంగా అయితే గవర్నమెంటు హాస్పిటల్లో చెయ్యాలి పోస్టుమార్టం. పది కిలోమీటర్ల దూరం. తొందరగా ముగించాలని యస్పి తాపత్రయం. చీకటిపడితే ఏమౌతుందో తెలియదు. రెండు జిల్లాలల్లో

అప్రమత్తం చేశారు.

రూల్సుకు విరుద్ధంగా కంపెనీ హాస్పిటల్లో పోస్టుమార్టం చేస్తే తరువాత పరిణామాలు ఎలా ఉంటాయి? రిపోర్టు యివ్వాలి. ఇలాటి విషయాలు తేలక శవం అంబులెన్సులోనే ఉన్నది.

డియస్పీ, సర్కిల్ వీధిలో జీబులు వెళ్లజాలక వెనుకే ఆగిపోయారు. హాస్పిటల్ బయట నినాదాలు. లాఠీచార్జి - పరిస్థితి అదుపు తప్పుతోంది. ఈ తతంగం తొందరగా ముగించకపోతే - ఈ పారిశ్రామిక ప్రాంతం పేలిపోవచ్చు. మరేదైనా కావొచ్చు.

డియస్పీ అంబులెన్సు దగ్గరికొచ్చి అరిచాడు. యస్పీ గెస్టవుసులో కూర్చున్నాడు. ఈ శవమొక సమస్య. ఈ తతంగమంతా జరగాలి. పొద్దు క్రుంకితే గనులు తగలబడవచ్చు. డంపర్లు కాలిపోవచ్చు. బస్సు ఏవైనా -

వైర్‌లెస్ పిలుపొచ్చింది. ఎంతదాకా వచ్చిందంటూ.

అంబులెన్సులో శవం అట్లాగే ఉన్నది.

జనరల్ మేనేజర్‌కు తోచకుండా ఉన్నది. ఇది మాములు కేసు కాదు. యండీకి లైటినింగు కాల్ చేశాడు. యండీకి అంతకన్నా తెలియకున్నది. అతను పరిశ్రమల శాఖకో మరెక్కడికో ఫోన్‌చేసి కనుక్కుని చెప్పుతానన్నాడు.

డియస్పీ కబురొచ్చింది.

సూపరింటెండుకు గొంతుదాకా వచ్చింది. ఎవరికి వారే తప్పుకుంటారు. తను ఎట్లా తప్పుకోవాలి? సర్జన్‌కు అప్పగించి చేతులు దులుపుకోవాలా? మార్గాలకేసి అన్వేషిస్తున్నాడు.

"రూల్స్, రెగ్యులేషన్లు, చదువు అనుభవం ఉన్న తాము ఇండస్ట్రీ నడపడానికి ఎంత యాతన పడుతున్నారు? మంది మార్బలం, ఆధునిక సౌకర్యాలు ఉండి ఈ చిన్న విషయం తేల్చుకోలేక పోతున్నారు. అతను ఏమిలేని అతను రకరకాలుగా చీలి ఉన్న అలాంటి ఇండియన్ లేబరును అశగొట్టు కార్మికులను ఎట్లా మానేజ్ చేశాడు. తాగుడు మాన్పించాడు. సారా స్ట్రగుల్ నడిపాడు. కన్నింగు ట్రేడు యూనియన్లను జిత్తులమారి నాయకులను ఇటు ఇండస్ట్రీని, అటు ట్రేడ్‌ను అంతకన్నా గవర్నమెంటును - ఎట్లా ఆడించాడు. ఇది సాధ్యమేనా? ఇన్ని శక్తుల ఉనికిని మూవ్‌మెంటును డెవలప్‌మెంటును, బలాబలాలను ఎట్లా అర్థం చేసుకున్నాడు.

విత్ గన్ అయినా హౌ కెన్ ఇట్ పాసిబుల్" జనరల్ మేనేజర్ తనకు తెలియకుండానే ఆలోచనల్లో కూరుకుపోయాడు.

"సర్ మీరతన్ని చూశారా?" సూపరింటెండెంటు కృష్ణమోహన్. అతను ఎర్రగా పండిన కర్బూజా పండులాగా వజవజలాడుతూ ఉంటాడు.

కాశ్యప్ "వాట్‌డూయూ మీన్" అన్నట్టుగా అతని ముఖంలోకి చూశాడు.

"అతను మంచి ఆర్గనైజర్ సర్" కృష్ణమోహన్.

కాశ్యప్ ఔననలేదు. కాదనలేదు.

బయట వరండాలో ఏదో గలాటా జరుగుతోంది. కృష్ణమోహన్, కాశ్యప్ బయటకు వచ్చారు.

అయిదారుగురు కార్మికులను పోలీసులు వెనక్కి తోస్తున్నారు.

భూమయ్య పోలీసులను ఖాతరు చెయ్యకుండా కోపంగా వచ్చి నిలుచున్నాడు.

"రాత్రి షిఫ్టులో చనిపోయిన మా కొమురయ్య శవాన్ని తీసుకపోతం' ' అన్నాడు.

అంతదాకా ఆ విషయం మరిచిపోయాడు కృష్ణమోహన్. ఇప్పుడు మరో చిక్కు. లాంఛనాలు ఆర్‌డివో వచ్చేసరికి ఆలశ్యమయ్యింది. పైగా అనుకోని అవాంతరం.

"పోనీయ్. మన అంబులెన్సును పిలిచి పంపించెయ్యి" కాశ్యప్.

"బయట అంతమంది కార్మికులు ఒకటి పోయి మరొక టౌతుందేమో?" కృష్ణమోహన్.

అంతలోనే బూట్లు టకటకలాడించుకుంటూ డియస్పీ వచ్చాడు.

కృష్ణమోహన్ రాత్రి గనిలో జరిగిన ప్రమాదం గురించి, కొమురయ్య చనిపోవడం గురించి చెప్పాడు.

అతను సర్కిల్‌కి చెప్పాడు.

మరో అయిదు నిమిషాలకు కొమురయ్య బంధువులు ఏడుస్తుండగా కొమురయ్య శవం బయట పోయింది. ఎందుకో చాలామంది కార్మికులు ఆ శవం వెంట కొమురయ్య ఇంటికేసి పోయారు.

మళ్లీ తర్జన భర్జనలు - ఎట్టకేలకు యండీ నుండి క్లియరెన్సు వచ్చింది.

హాస్పిటల్లో హడావుడి మొదలయ్యింది.

అంబులెన్సు నుండి స్ట్రెచర్లోకి అతని శవాన్ని దించారు.

డాక్టర్లు, నర్సులు, పేషెంట్లు అదుపు తప్పి కారిడార్లో గుమిగూడారు.

కృష్ణమోహన్ కొంత అధికార స్వరంతోను, మరికొంత బతిమిలాడే ధోరణిలో సర్జనుకు, మరొక డాక్టరుకు ఏవేవో చెప్పాడు.

కాశ్యప్ గదిలో నుండి బయటకు వచ్చాడు.

పోలీసులు గవర్నమెంటు డాక్టరును, ఆర్డీవోను పట్టి తెచ్చారు. పొడవైన హాస్పిటల్ వరండాలో నుండి పోస్టుమార్టం గదికేసి మౌనంగా, అలజడిగా అందరూ నడిచారు.

★ ★ ★

కొమురయ్య శవం వెంట పోతాననుకున్న భూమయ్యను అంబులెన్సులో పోలీసులు ఎక్కనియ్యలేదు. అంబులెన్సు వెంట మేన్ గేటు దాకా పరుగెత్తాడు భూమయ్య.

భూమయ్యకు కోపంగా ఉన్నది. ఆవేశంగా ఉన్నది. అప్పటికే బయట లాఠీఛార్జి. జనం పరుగెత్తుతూ మళ్లీ గుమిగూడుతున్నారు. తమ ప్రియతమ నాయకున్ని చూడడానికి దారులు వెతుకుతున్నారు.

హాస్పిటల్లో ఏం జరుగుతుందో ఎవరికి తెలియదు. చుట్టూ పోలీసులు. ఎంత భయపడతారు వీళ్లు. ఆ బక్క మనిషి అదీ చనిపోయిన మనిషి కోసం ఇంతమంది ఎందుకొచ్చారు? తనెందుకు తచ్చాడుతున్నాడు? ఏముందని ఇంతమందికి దాచిపెడుతున్నారు.

భూమయ్యకు తిక్కతిక్కగా ఉంది. అదే సమయంలో హాస్పిటల్ గేటు నుండి వచ్చే విలేకరి స్వామిని చూశాడు. భూమయ్య అతన్ని ఎరుగును. పోలీసు వలయంలో నుండి అతను బయటకు వచ్చాడు.

భూమయ్య స్వామి వెంటనే కొంతదూరం వీధిలో నడిచాడు.

"లోపల ఏం చేస్తరే?"

"పోస్టుమార్టం అంట చేస్తరు".

"అయితే చూడనియ్యరా?"

"చూడనియ్యరు. అతనేదో మీ చెవుల్లో ఊదుతడని భయం".

భూమయ్య తల గోక్కున్నడు.

"పోస్టుమార్టం చేసిన తరువాత సాక్ష్యాధారాలు మిగలకుండా

దహనం చేస్తరు. అంతా కలిసి ఏవో రిపోర్టులు రాస్తరు" స్వామి.

ఇద్దరు మౌనంగా మరికొంత దూరం నడిచారు. వాళ్ల వెనుకే పోలీసులు మందిని తరుముతూ వచ్చారు.

"దహనం కాష్కాలగడ్డకే చేస్తరు గదా!" భూమయ్య.

"అక్కడ చేస్తరనుకుంటా".

"అక్కడ ఇంకా బాగా పోలీసులు వస్తరనుకుంట "భూమయ్య.

"రానియ్యి. వాళ్లకు వాళ్ల పద్ధతులు - వీళ్లకు వీళ్ల పద్ధతులుంటాయి".

భూమయ్య కొమురయ్య ఇంటికేసి నడక సాగించాడు. స్వామి అక్కడే ఒక హోటల్ ముందు చెక్క బెంచీ మీద కూర్చున్నాడు.

మళ్లీ భూమయ్యకు అతని జ్ఞాపకాలు చుట్టుముట్టాయి. అతని జ్ఞాపకాలు తప్పించు కోవడానికే ఇంటికి పోయాడు. మల్లిక బయటకు వెళ్లిపోయిన తరువాత బావురుమనే ఒంటరి గదిలో ఊరికనే తచ్చాడాడు. తనవెంట ఎవరో తిరుగుతున్నట్లు - ఆ గదిలో అనేక రాత్రులు గుసగుస లాడినట్లు - ఆ గదిలో వేలమంది గుండె చప్పుళ్ల తీవ్రతను ఇద్దరు పంచుకున్నట్లు - ఆ గదిలో నుండే తను సమ్మె పిలుపులను, కరపత్రాలను, వాల్ పోష్టర్లను బయటకు మోసుకుపోయాడు.

అతను ఇట్లా ఒంటరిగా ఆలోచించి ఎరుగడు. దాదాపు అయిదారు సంవత్సరాలు ప్రవాహ వేగంలో తను ఈదాడు. అప్పుడు అయిదు నిమిషాలు సమయం దొరికితే గుర్రు కొట్టి నిదురపోయేవాడు. పని నిరంతరం ఒక యంత్రంలోని మరగా తిరిగాడు.

మధ్యలో రెండు సంవత్సరాలు ఎందుకు జరిగిందో ఎట్లా జరిగిందో కారణమేమిటో తెలియదు గాని, యంత్రం నుండి విడిపోయి తుప్పుపట్ట నారంభించాడు. అప్పుడు నిదుర కరువైంది.

ఏదో పగిలి పోతోంది. రెండు సంవత్సరాలుగా భద్ర జీవిత మనుకున్నది, తను పేర్చు కున్నది బద్ధలైంది.

చెప్పరాని నిస్సత్తువతో చెప్పరాని ఓటమితో మంచంలో కూలబడి ముఖం రుద్దుకొని వెక్కి వెక్కి ఏడ్చాడు. తన లోపల ఇంత దుఃఖం గూడుకట్టుకున్నదని తనకి తెలియనే తెలియదు.

ఎప్పుడు దుఃఖమాగిపోయిందో - ఎప్పుడు తాళమేసి వీధిలోకొచ్చాడో తెలియనే తెలియదు.

తన చిన్నతనం పల్లెబతుకు అన్నీ తవ్విపోసుకుంటూ వితర్కించు కుంటూ వీధిలో ఊరకనే తచ్చాడాడు.

అనేక గొడవలు పల్లెలో రైతు కూలి సంఘాలు, అరెస్టులు. ఆ గాడుపు దుమారంలో ఎగిరొచ్చి ఈ గనుల ప్రాంతంలో పడిపోయాడు.

అప్పుడు లారీ లోడింగు కాంట్రాక్టు కార్మికునిగా పని చేయడానికి కుదిరిన వారం రోజులకే సమ్మె జరిగింది. అదీ కూడా అన్నాలు తినడానికి షెడ్డు ఏర్పాటు గురించి. ఆ గొడవలో ఏదో మీటింగు. అప్పుడు కలిశాడు తనకు అతను. అంతకు ముందు తను పల్లెల్లో గొడవల్లో తిరుగు తున్నప్పుడెప్పుడో అతన్ని చూసినట్టు గుర్తు.

ఆ గుర్తులు చెప్పి అలాయి బలాయి. తను అలాంటి స్నేహం కోసమే వెతుకు తున్నట్టు అన్పించింది.

ఆ రోజు తను విపరీతంగా సంఘర్షణ పడ్డాడు. పల్లెల్లో తనింక ఉండలేడు. అది పోయినప్పుడు ఇక్కడ స్థిరపడాలని రాలేదు. కాని రెండు మూడు నెలల తర్వాత ఇక్కడే ఉండాలనుకున్నాడు. అరెస్టులు - గొడవల జోలికి పోకూడదనుకున్నాడు. కాని ఇక్కడ అదే జీవితం. కుదరలేదు. తను ప్రయోజకుడనని - మరేదో అని అనుకున్నాడు.

రెండు నెలలు అలాంటి మనుషులనే కలవలేదు. పల్లెల్లో ఉన్న భూమి అమ్మక వచ్చుకొని పదిహేను వేలిచ్చి బదిలీ పిల్లరుగా చేరాడు.

అలాంటి సమయంలో అతను వెతుక్కుంటూ వచ్చాడు.

తన ప్రమేయం లేకుండానే ఋతువులు మారినట్టే అతనితో మమేకమయ్యాడు.

కాలరీ జీవితం - గల్లీలు గుడిసెలు - కనీస వసతులు లేకపోవడం షిప్టు డ్యూటీలు రక్తం కక్కే పని. వ్యాపారం ప్రతిచోట మోసం. ట్రేడ్ యూనియన్లు - వాటి ఆఫీసులు, వాటి లోపల లోతులన్నీ తనకు తెలుస్తూనే ఉండేవి.

రెండు సంవత్సరాలు అనేక సమ్మె పోరాటాలల్లో లీనమయ్యాడు. అతనితోపాటే.

తనకు కార్మికుల దగ్గర - అతని దగ్గర చిత్రమైన ఆదరణ దొరికింది. అయినా అసంతృప్తులు పెరుగుతూనే ఉండేవి.

ఇదంతా గ్రహించినట్లే "ఒక ఊరిలో నివసించేవాళ్లు వృత్తులను బట్టి, కులాలను బట్టి, వాళ్లు పొందిన అనుభవాలను బట్టి భిన్నంగా

ఉంటారు. భూమన్న! మనిషిని చెడగొట్టడానికి, మంది నుండి విడగొట్ట డానికి, అవినీతిపరుణ్ణి చెయ్యడానికి, ఒంటరివాణ్ణి చెయ్యడానికి, స్వార్థపరుణ్ణి చెయ్యడానికి ఈ సమాజ నిర్మాణం ఏర్పడి ఉన్నది. ఇవన్నీ స్వంత ఆస్తి నుండి వచ్చినవే".

తను మాట్లాడలేదు. తెలుస్తూనే ఉన్నది. అది నిజమే.

ఈ గొడవల్లోనే తన పెళ్లి జరిగింది. మల్లికకది రెండో పెళ్లి. తనకు తెలుసు.

మల్లిక పొంగిపోగలదని ఇది ఆదర్శమని అందరికీ చాటాలని, తను మంచి వాడనిపించుకోవాలని - ఇలాంటి ఆలోచనలతో ఆ పెళ్లి చేసుకున్నాడు. కాని లోపల తను అరెస్టులు, గొడవల్లో ఉండడం మూలంగా తనకు ఎవరు పిల్లనిస్తానని రాలేదు. అదొక బాధ.

మల్లిక కాపురానికైతే వచ్చింది గాని తానూహించినట్లుగా జరగలేదు. మల్లిక ఒదిగి ఒదిగి ఉండేది. పైగా తను ఏ విషయాలనైతే గొప్పవను కునేవాడో వాటిపట్ల విముఖంగా ఉండేది.

అతన్ని ఇంట్లోకి రానియ్యొద్దని కొట్లాడేది. లోలోపల తనను, తన వ్యక్తిత్వాన్ని తిరస్కరిస్తుందని బాధ.

కాని స్త్రీ పొందు అదొక మైకంలాగా ఏడాది గడిచిపోయింది. బిడ్డ పుట్టింది. పాత స్పర్ధలు పోయి కొత్తవి వచ్చాయి. అతను రావద్దని కొట్లాడిన మల్లిక కళ్లల్లో అతని రాకతో చిత్రమైన కదలిక, వెలుగు కనిపించాయి.

మల్లిక తనపట్ల చిత్రమైన ఆదరణ కనిపించేది. ఆ ఆదరణకు ఒకవైపు పులకింత - తన పనులు ఎంతో శ్రద్ధగా చేసేది. ఈ ఆదరణ కష్టమనిపించేది.

ఒక పరుగు పందెం లాంటిది తెలియకుండానే కుటుంబంలో చోటుచేసుకున్నది.

మల్లిక చదువు నేర్చుకుంటోంది. తను ఏ విషయాలనైతే గొప్పగా చెప్పాడో అది ఆచరిస్తోంది. కాని అది తన వలన కాదు. అతని వలన.

చిత్రమైన అనుమానంతో మల్లికను చూసేవాడు. ఆమె సర్వశక్తులతో మనిషి స్పృహతో తనను ఆలింగనం చేసుకున్నప్పుడు ఇది తన వలన కాదు అతని వలన ముడుచుకు పోయేవాడు. వనికి పోయేవాడు. తన వ్యక్తిత్వం సంహరింపబడుతున్నట్లుగా గింజుకునేవాడు.

ఊరికనే మల్లిక తప్పుల కోసం వెతికేవాడు. ఏ తప్పు కన్పించేది కాదు.

అసంబద్ధ సమాజంలో మనిషి నిజమైన ప్రేమను శంకిస్తాడు. ప్రేమించే బదులు ద్వేషిస్తాడు. తలకిందుల ప్రపంచంలో మనిషి నిలబడడానికి ప్రయత్నం చేస్తే కళ్లు తిరుగుతాయి. భార్య భర్తల గొడవలు పంచాయతుల గురించి అతను వివరిస్తున్నప్పుడు అది తన గురించే అనుకునేవాడు.

"నీకు నీ మొదటి భర్తతో......." ఒక రాత్రి తను మల్లికను అడిగాడు. ఈ మాట అడగాలనుకోలేదు.

మల్లిక షాకయ్యింది. గజగజ వనికిపోయింది.

దాదాపు నెల రోజులు ఇద్దరు మాట్లాడుకోలేదు. తను పశ్చాత్తాప పడ్డాడు. పరమ నీచున్ననుకున్నాడు.

భార్య దృష్టిలో నుండి ఆ నీచత్వం పోగొట్టుకోవడానికి తను వీరుణ్ణని తెలుపుకోవడానికి గనిలో సమ్మెలో ముందు నిలిచి అరెస్టయ్యాడు. బహుశా అదే ఆఖరి అరెస్టు.

ఈసారి ఎక్కువగా ఆదరిస్తుందన్న మల్లిక మౌనంగానే ఉండి పోయింది.

తను మల్లిక ఒక ఒప్పందం జరిగినట్లుగానే జీవించసాగారు.

నిర్బంధం పెరిగింది. అరెస్టులు, ఎన్‌కౌంటర్లు. అయినా సమ్మెలు పెరిగాయి.

ఇద్దరు అతనితోపాటు అన్ని కార్యక్రమాలల్లో పాల్గొంటూనే ఉన్నారు. తనకు కార్యక్రమాలపట్ల సందేహాలు మొదలయ్యాయి. ఆ సందేహాలన్నిటికి మల్లిక జవాబులు తెలిసినట్టుగానే వ్యవహరించేది.

చిత్రంగా అతన్ని చూసి ఈర్ష్యపడే స్థితికి వచ్చింది. అతన్ని తనే పట్టి యిస్తానేమోనని భయపడేవాడు.

సమాచారం చేరవేసేవాళ్లు తయారయ్యారు. అలాంటి ఒక హత్య జరిగింది.

"అది తప్పుకాదా? మన కార్మికుణ్ణి మనమే చంపితే ఎట్లా?" తను మనుషులు రెండు రకాలు - ఒకటో రకం తను శ్రమపడుతూ ఆ శ్రమ ద్వారా బతికేవాళ్లు. ఇతరులకు ఈ గుణం ఏర్పడుతుంది. మనిషి తెలియక ఇతరులకు హాని కల్గించే పనులు చేసినా కూడా తనకోసం తను శ్రమపడతాడు. ఇలాంటి వాళ్లకు ఒకటికి పదిసార్లు చెప్పుతాం".

శ్రమ పడకుండా ఇతరుల శ్రమ మీద ఆధారపడి బతుకుతూ

ఇతరులకు హాని కల్గించే పనులు చేసినప్పుడు - చెప్పినా మార్చుకోనప్పుడు శిక్ష తప్పదు. అది తెలిసి స్వార్థంతో చేసేపని. కార్మికవర్గ నియంతృత్వం అంటే అదే. అతను తన కళ్లల్లోకి చూశాడు.

తను పనికి పోయాడు.

"నువ్వు కార్మికునివి ఔనా కాదా? నువ్వు కార్మికవర్గ భావజాలాన్ని గౌరవిస్తున్నావా లేదా అనే దానికి గీటురాయి శ్రమ" అతను.

అదంతా తనకు తెలునునన్నట్లుగా మల్లిక అక్కడి నుండి లేచిపోయింది.

అన్నం తిన్నారు. పడుకున్నారు కాని ముగ్గురికి నిద్రలేదు.

"తన దగ్గరికి జరిగి నా మీద ఈర్ష్య పడుతున్నావు కదూ! నువ్వింకా మల్లిక పట్ల భూస్వామిక భావజాలంతోనే ఆలోచిస్తున్నావా. ఇన్ని చూసిన తరువాత ఇంతమందిలో తిరిగిన తరువాత కూడా వ్యక్తి నుండి మందిలోకి రాలేదు".

"ప్రపంచం పెనువేగంతో ముందుకు పోతోంది. ఈ మార్పులు నేను తెచ్చినవి కావు. చనిపోయిన మనవాళ్లెందరో తెచ్చారు. మొదటి నుండి మనిషి కోసం ఇలాంటి కొత్త ప్రపంచం కోసం మనుషులు త్యాగాలు చేస్తున్నారు. వ్యక్తులం మన అవసరాల కోనం - ఉనికి కోనం ఉద్యమాలల్లోకి వచ్చినా - మనం సమిష్టి జ్ఞానాన్ని ఆచరణను ఏర్పాటు చేసుకోవాలి".

ఇక అతను తమ యింటికి రాడనుకున్నాడతను.

రాకపోతే తనే ఓడిపోయినట్లు. మళ్లీ తను మల్లిక దృష్టిలో అల్పుడిగానే మిగిలిపోతాడు. పదిహేను రోజులు అతను రాకపోతే తనకేకాదు మల్లికకు మనశ్శాంతి కరువైంది.

పదిహేను రోజుల తరువాత ఏమి ఎరుగనట్లు అతను నవ్వుతూ వచ్చాడు.

"నువ్వు మరింక మా యింటికి రావనుకున్న" తను.

అతను జలజల కన్నీళ్లు రాలుతుండగా తనను ఆలింగనం చేసుకున్నాడు. అతను తామిద్దరికన్నా ఎక్కువ సంఘర్షణ పడ్డట్టుగానే ఉన్నాడు.

"భూమన్నా! మనిషి డాఫర్ నిజమే. మనిషి కుత్సితుడు, దొంగ, వ్యభిచారి, దుర్మార్గుడు అన్నీ కూడా. ఇవి మనిషి బయట జీవన

వ్యాపారంలో కనిపించేవి. ఇవి మనిషి అసంబద్ధ ప్రవర్తనకు వ్యక్తీకరణలుగా కనిపించేవి".

"కాని భూమన్నా! లోపల మనిషి లేతాకులాగా సున్నితమైనవాడు. ఆత్మీయుడు. వాడు మహాద్భుతమైన సృష్టికర్త. ఇనుప ముక్కను పట్టాలమీద వేసి పరుగెత్తించగలడు. గాలిలో ఎగిరించగలడు. మట్టిని మంత్రించి రతనాల పంటలు తీసేవాడు. భూగోళాన్ని గోళీకాయ చేసి - ఫుట్‌బాల్ చేసి తన్నేయగలడు".

"నాకు చెప్పాస్తలేదు. వానికే ఈ శరీరం నీకేమైన చెప్పుతోందా? భావుకుడు, స్వాప్నికుడు సమస్త జీవరాశులను ప్రేమించి, స్నేహించి పోరాడే మహాద్భుతమైన శక్తిమంతుడు".

భూమయ్యకు మత్తులాంటిదేదో పాకుతుండగా వీధుల్లో నడిచి కొమురయ్య ఇంటి ముందుకు చేరుకున్నాడు.

అప్పటికి కొమురయ్య పాడె సిద్ధమై శవయాత్ర ప్రారంభమయ్యింది.

భూమయ్య వనికే శరీరంతో ఆ శవయాత్రలో కలిసిపోయాడు.

సాయంత్రం అయిదు గంటలయ్యింది. మాగి మునిమాపు దుఃఖంలా ఆ కార్మిక పట్టణం మీద విషాదంలా వ్యాపిస్తోంది.

కొమురయ్య శవయాత్ర అంతకంతకు పెద్దదైంది. వందలాది కార్మికులు ఆ శవయాత్రలో కొమురయ్య , అతని కలెగల్సిన దుఃఖంతో, కోపంతో నడుస్తున్నాడు. కొందరు ఆడవాళ్లు ఎక్కడి దుఃఖమో తన్నుకురాగా వర్ణించుకుంటూ ఏడుస్తూ వెంట పోతున్నారు. బొగ్గు దుమ్ము ఒకరి ముఖాలు ఒకరికి కన్పించకుండా ఆ వీధి వీధంతా పొగ మంచులా కప్పేస్తుంది. మనుషులంతా బొగ్గు మనుషుల్లాగా నడుస్తున్నారు.

భూమయ్య కొమురయ్య పాడెనెత్తుకొని బొంగురు గొంతుతో "గోవిందా! గోవిందా" అంటున్నాడు.

శవయాత్ర పెద్ద బజారు గుండా చిటపటలాడే చితిమంటలా చిట్లే మనుషులతో కలిసి హాస్పిటల్ ముందుకు వచ్చి ఆగింది.

దారి మూసేసిన పోలీసులు శవయాత్రను అడ్డగించారు.

పాడెను దించినచోట ఏకుడు పేలాలు (మొరమొరాలు) చిల్లర పైసలు చల్లారు.

శవం వెంట వచ్చే ఆడవాళ్లు ఘొల్లుమన్నారు. "మీ ఉప్పాతం ఊడ్చుకపోను. బతక నియ్యక పోతిరి. మా సావు మమ్ముల సావ నియ్యరా?" అన్నారు.

"అరెబై మా కార్మికుడు మేనేజుమెంటు అశ్రద్ధ వలన చని పోయిండు. ప్రమాదంల చనిపోయిండు. మీరే నిజమైన ప్రభుత్వమైతే మేనేజుమెంటు నడుగాలే" ఒక కార్మికుడు అడుగుతున్నాడు.

"అడిగెటోల్లను చంపుతరు. చంపెది తెలుస్తది. బతికిచ్చేది తెల్వదు' ' మరో కార్మికుడు.

"ఈ బజారంత గుత్తకు కొన్నరా?" భూమయ్య వాదనలోకి దిగాడు.

సర్కిల్ ఆ గడబిడ దూరం నుండి చూసి వచ్చాడు. అతను అప్పటికే అలిసిపోయి ఉన్నాడు. వివరాలు తెలుసుకొని ఏ ఆలోచనలో ఉన్నాడో కాని శవయాత్రకు అనుమతి నిచ్చాడు.

పాడెను ఎత్తుకున్నారు. "గోవిందా! గోవిందా!" అంటూ కార్మికులు పెద్ద పెట్టున అరిచారు.

పోలీసులు అదేదో అతని మారుపేరైనట్టు బిత్తరపోయారు.

హాస్పిటల్లోకి కార్మికులు చూస్తూ శవయాత్ర అతి నెమ్మదిగా సాగించారు.

అతని పోస్టుమార్టం తతంగం ముగిసింది. డాక్టర్లు, పోలీసు అధికారులు, ఆర్‌డివో కాసేపు గుసగుసలాడారు. అతని శవాన్ని అంబులెన్సు ఎక్కించారు.

కొమురయ్య శవయాత్ర హాస్పిటల్ దాటింది.

అదే వీధిలో వెనుక బయలుదేరిన అతని శవం వేసుకొని అంబులెన్సు బయలు దేరింది. అంబులెన్సు వెనుక జీబులు, కార్లు, పోలీసు వ్యాన్లు దారి పొడుగుతూ పోలీసులు నిలుచున్నారు. అంబులెన్సు కొమురయ్య శవయాత్ర అడ్డం రావడంతో ఆగింది. మళ్లీ దింపుడు కళ్లం. ఇప్పుడు అది కొమురయ్య అనే కార్మికునిదో అతను అనే కార్మిక నాయకునిదో తెలియ నంతగా కలిసిపోయింది.

అతికష్టం మీద అంబులెన్సు పాడెను దాటుకొని ముందుకు పోయింది. అప్పుడు కొమురయ్య శవయాత్ర వందల్లో నుండి వేలల్లోకి మారిపోయింది. ఇంకా బస్తీల నుండి గుడిసెల్లో నుండి ఇరుకు ఇరుకు వీధుల నుండి చెమట కంపు మనుషులు, బొగ్గు మనుషులు, మట్టి మనుషులు, అన్ని వయసుల వాళ్లు వచ్చి కలుస్తూనే ఉన్నారు.

కొమురయ్య శవయాత్ర అలా రెండు కిలోమీటర్లు సాగింది.

కొందరు అతని జ్ఞాపకాలతో నడుస్తున్నారు.

శవయాత్ర అర్ధచంద్రాకారంగా దక్షిణం నుండి తూర్పుదిశగా వ్యాపించి ఉన్న రైలుకట్ట - కింద పెద్ద మోరి గుండా తూర్పుకు సాగింది. రోడ్డు కిరుపక్కలా అన్ని చెట్లు కొట్టేయబడి అక్కడొకటి అక్కడొకటి మిగిలిన విప్ప చెట్ల మీద సాయంత్రం చేరిన పక్షులు అల్లరల్లరిగా ఈ లొల్లికి ఎగురుతున్నాయి.

రైలుకట్ట నానుకునే పాము మెలికలా నల్లని డాంబర్ రోడ్డు, రోడ్డు కావల గుట్ట బోరుదాకా వ్యాపించిన నీలగిరి చెట్లు ఆ చెట్లలోనే కాష్కాల గడ్డ.

కొమురయ్య శవాన్ని ఎడం వేపు దించారు. అతన్ని మోసుకొని వెళ్లిన అంబులెన్సు రెండు వందల గజాలకావల ఆగింది.

ఇప్పుడు పడమటి సూర్యుడు దిగంతాలను ఎర్రడౌలుతో ముంచెత్తాడు. పడమటి ఆకాశం నెత్తురు చిల్లిన యుద్ధ భూమిలాగుంది. తూర్పు కొండమీద ఆకాశం విషాదం కమ్మిన వేలాది కార్మికుల ముఖాల్లాగే ఉన్నది.

ఎడం వేపు కొమురయ్య శవదహనం కోసం ఏర్పాట్లు చేస్తుంటే పోలీసులు పరుగెత్తు కొచ్చారు. అధికార్లు ఇక్కడ వీల్లేదు ఇంకా దూరం తీసుకపొమ్మన్నారు.

వేలాదిమంది కార్మికులు ఒక్కపెట్టున మేము పోము అన్నారు. అనేక కంఠాలు నినాదాలు చేశాయి. ఆ కాష్కాలగడ్డ ఒకానొక కంఠం పిలుపుతో మారుమోగినట్లయ్యింది.

పోలీసు ఆఫీసర్లు చుట్టూ చూశారు. అర్ధచంద్రాకారంగా ఉన్న రైలుకట్ట నుండి కాష్కాలగడ్డ దాకా ఒకానొక పెద్ద తటాకంలోని నీళ్లలాగా జనం. ఎందుకు అరుస్తున్నారో, ఏమని అరుస్తున్నారో తెలియకుండా అలలు అలలుగా నినాదాలు.

అధికార్లు వాళ్లల్లో వాళ్లు సంప్రదించుకున్నారు. ఏదో విధంగా ఈ పని జరిగిపోవాలి.

అంబులెన్సు మరికొంచెం దూరం తీసుకపోయారు. అక్కడిదాకా జనం వ్యాపిస్తూనే ఉన్నారు. విధిలేక అక్కడ వలయాకారంగా పోలీసుల బెట్టుకున్నారు.

తూర్పు దిక్కున అంతకంతకు నల్లబడే ఆకాశం. కొమురయ్య కాడు కార్మికులు పేర్చారు. అటు లారీమీద వచ్చిన కర్రతో పోలీసులు

అతని కాడు పేర్చారు. ఆ రెండు కాడుల మధ్య నొక్కి పట్టుకున్న దుఃఖంతో తన్నుకవచ్చే కోపంతో వేలాదిమంది కార్మికులు నిలబడి అతని కాడుకేసి చూస్తున్నారు.

గని రాకాశి నమిలేసిన కొమురయ్యను అంతకన్నా పెద్ద రాకాశి చంపేసిన అతన్ని ఒకేసారి ఉత్తర దక్షిణాలకు కాడలమీద వేశారు.

జనం హాహాకారాలు చేశారు. ఏ పేరు చెప్పకుండా 'అమరుహై' అనే నినాదం బయటకు అన్నారా? లేదు వాళ్ల మనసులో సుళ్లు తిరుగు తోందా? లోపలెక్కడో నిప్పు గుప్పు మంటోంది. మనిషి నరాల కొసలు అగ్గంటుకొని చిటపటలాడుతున్నాయి.

రెండు కాడలకు అగ్గి అంటించారు....... చిన్నగా మొదలైన మంట నాలికలు రాస్తూ పెరుగుతోంది.

భూమయ్య మందిలో నుండి నరాలల్లో పరుగెత్తే రక్తంలా పరుగెత్తి పోలీసు వలయం వద్ద నిలుచున్నాడు. లోపలంతా మండుతోంది. నిశ్చలంగా బిగునుకపోయి నిలబడి అతని ఆఖరి పెనుమంటను భూమయ్య చూస్తున్నాడు.

అనేక సమ్మెలు మంటల నాళికల్లా భూమయ్యకు తోచాయి. ఆ మంట తనను..... అదే ఆలింగనం..... అదే స్పర్శ. అదే వొనుకు, అదే వేడి తన శరీరంలోకి ఏదో చొరబారుతోంది. ఏదో కలిసిపోతోంది.

భూమయ్య మెదడు తూర్పున దిగే పెను చీకటిలో జ్వలిస్తూ 'అతని' శరీరం విస్ఫోటిస్తూ మండుతున్నట్లుగా ఉన్నది.

జ్ఞాపకాలన్నీ రంగరించి ఏక కాలంలో ముద్దై పోయినట్లు - ఒకే ఒక జ్ఞాపకం, ఒకే స్పర్శ, ఒకే ఒక్క మాట మాత్రమే మిగిలి ఉన్నట్లు - అదేమిటో తెలియనట్లు.

భూమయ్య తలవంచుకొని వెనక్కు తిరిగాడు. కార్మికులు పెద్దపెట్టున గొనుగుతున్నారు. పట్టుతప్పినట్లుగా అతని అన్ని పనుల గురించి బహిరంగంగానే మాట్లాడుకుంటున్నారు.

భూమయ్య కుడి జబ్బ ఎవరో పట్టుకున్నట్లనిపించి తలెత్తి చూశాడు. స్వామి నిలబడి ఉన్నాడు. స్వామి కళ్లనిండా నీళ్లు. వణికే తన కుడిచేతిని సాచి భూమయ్య స్వామి చేతిని అందుకున్నాడు.

"మనం రోజూ అనేకసార్లు ఛస్తాము. ఆ చావులెవరికి కన్పించవు.

ఇది చావు కాదు. ఇది మృత్యువు కాదు. చావులో కూడా అతను విజయుడే'
' స్వామి చెయ్యి ఇలాంటి మాటను సంకేతించినట్లుగా భూమయ్య శరీరం గ్రహించింది. భూమయ్య చెయ్యి వెనక్కి తీసుకొని నడుస్తున్నాడు.

ఎత్తైన అర్ధచంద్రాకారపు రైలుకట్ట మీద వేలాదిమంది స్త్రీ పురుషులు, వృద్ధులు, పిల్లలు నిలుచున్నారు. వాళ్ల నల్లని తలలమీద ఎర్ర డౌలు ఆకాశం ఎప్పుడు అస్తమించిన సూర్యుని జ్ఞాపకంలా.

భూమయ్య రైలుకట్టను సమీపించేసరికి ఆ మందిలో మల్లిక కన్పించింది. ఆమె ఒడిలో తమ కూతురు.

ఆ ముఖం - మల్లిక ముఖంలోని వెలుగు. ఔను ఆ వెలుగు తనకు తెలుసు. అది లక్షలాది శ్రామికుల కంటి వెలుగు - అది అమ్మా అక్కా, చెల్లి, వదిన, భార్య లోకంలో ఇలాంటి పిలుపులకన్నా అతీతమైన మనిషి వెలుగు.

భూమయ్య ఊగుతూ రైలుకట్ట ఎక్కి మల్లిక పక్క నిలుచున్నాడు.

మల్లిక కళ్లవెంట అప్పటికే నీళ్లు కారుతున్నాయి. భూమయ్యను చూడగానే ఒళ్లోని కూతురును అలుముకొని వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది. భూమయ్య ఆమె భుజంమీద చేయి వేశాడు. భూమయ్య మీదపడి జీవితకాలమంతా ఘనీభవించిన దుఃఖమంతా పొంగి పొర్లినట్లుగా ఏడ్చింది.

భూమయ్య రైలుకట్ట మీదినుండి మండే రెండు కాడుల వేపు చూశాడు. జెగజెగమండే కాడులు. అతని కాడు చుట్టూ నల్లగా ఆకారం లేని పోలీసు వలయం.

తూరుపున నాలికలు చాపుతూ మండే మంటలు. మంటచుట్టూ నల్లటి వలయంలా పోలీసులు వారి వాహనాలు కార్మికుల తలలమీదుగా పడమట వ్యాపించే చీకటి.... ఈ వెలుగు చీకట్ల మధ్య వేలాదిమంది కార్మికులు - భూమయ్య, మల్లిక, వాళ్ల కూతురు, స్వామి .... అర్ధ చంద్రాకారంగా సందిగ్ధ సంధ్య సంజె కెంజాయ వెలుగులో నిలుచున్నారు. అతను మండడమే తన ఉనికి అన్నట్లు మండుతున్నాడు.

★